

Vrijheid

in het kader van Daltononderwijs

Praktijkgericht Onderzoek

ENSO-CPGO
Aaltje Lubbers
s1047981
Juli 2013

Samenvatting

Vrijheid in het kader van Daltononderwijs heeft veel verschillende namen (vrijheid in gebondenheid, keuzevrijheid, verantwoordelijkheid), maar in de kern wordt hetzelfde bedoeld: leerlingen krijgen het vertrouwen van de leerkracht en zijn verantwoordelijk voor hun eigen taak en hoe en wanneer ze deze uitvoeren. De mate van vrijheid en verantwoordelijkheid die geboden kan worden verschilt. Er wordt onderscheid gemaakt tussen leerkrachtgestuurd, gedeelde sturing en leerlinggestuurd, vergelijkbaar met het minimum, basis en extra niveau in het reguliere taakwerk.

Dit onderzoek gaat ervan uit dat vrijheid ook in drie niveaus onderverdeeld moet zijn om te kunnen voldoen aan de onderwijs- en ontwikkelingsbehoeften van de individuele leerling. Niet iedere leerling kan evenveel vrijheid (positief en/of negatief) aan en hierdoor is het wenselijk om te differentiëren. Feedback is daarbij een krachtig middel om invloed uit te oefenen op de prestaties en ontwikkeling van de leerlingen. Het draagt bij aan het ontwikkelen van het verantwoordelijkheidsgevoel en zelfwaarde, die op hun beurt een belangrijke rol vervullen bij het omgaan met de gegeven vrijheid in het kader van Daltononderwijs.

Door het vaststellen van de benodigde vaardigheden voor ieder niveau en het beschrijven van benodigde leerkrachtvaardigheden die nodig zijn om de ontwikkeling van de leerling te stimuleren, zullen de leerlingen van Daltonschool De Brink zich uiteindelijk in het omgaan met positieve en negatieve vrijheid kunnen ontwikkelen en is het voor ouders, leerlingen en het team duidelijk wat vrijheid in het kader van Daltononderwijs precies inhoudt op hun school.

Inhoudsopgave

Samenvatting	2
Inhoudsopgave	3
Hoofdstuk 1 Inleiding	5
1.1 Verlegenheidssituatie	5
1.2 Doelstelling	6
1.3 Centrale vraagstelling	6
1.4 Onderzoeksvragen	6
Hoofdstuk 2 Theoretisch Kader	8
2.1 Vrijheid in het kader van Daltononderwijs	8
2.1.1 Negatieve vrijheid	9
2.1.2 Positieve vrijheid	9
2.2 Differentiatie	10
2.2.1 Interne en externe differentiatie	11
2.2.2 Voorwaarden differentiatie	11
2.2.3 Beoordelen op inzet en prestatie	11
2.3 Curriculum	12
2.4 Feedback	12
2.5 De leerkracht	13
Hoofdstuk 3 Opzet van het onderzoek	14
3.1 Doelstelling	14
3.2 Onderzoeksgroep	14
3.3 Onderzoeksstrategie	14
3.4 Onderzoeksinstrumenten	15
3.4.1 Enquête	15
3.4.2 Groepsinterview	16
3.4.3 Literatuurstudie	16
3.4.4 Documentenanalyse	17
3.5 Communicatie	17
3.6 Validiteit en betrouwbaarheid	17
3.7 Ethische verantwoording	17
Hoofdstuk 4 Resultaten	18
4.1 Deelvraag 2	18
4.2 Deelvraag 3	19
4.3 Deelvraag 4	20
4.4 Deelvraag 5	20
4.5 Deelvraag 6	22
4.6 Deelvraag 7	23
4.7 Deelvraag 8	23
4.8 Deelvraag 10	25
Hoofdstuk 5 Conclusies, aanbevelingen en discussie	27
5.1 Conclusies en aanbevelingen	27
5.2 Discussie	30

Literatuurlijst	31
Bijlage 1 Leerkrachtenquête	33
Bijlage 2 Leerlingenquête	35
Bijlage 3 Ouderenquête	37
Bijlage 4 Groepsinterviews	39
Bijlage 5 Groepsinterview leerkrachten	40
Bijlage 6 Groepsinterview leerlingen	42
Bijlage 7 Groepsinterview ouders	44

Hoofdstuk 1 Inleiding

Dit onderzoek is gericht op een verlegenheidssituatie op Daltonschool De Brink te Emmen, zoals beschreven in hoofdstuk 1.1. Het is onduidelijk waar verschillen in het omgaan met vrijheid zijn ontstaan en in hoeverre de school het omgaan met positieve vrijheid kan aanleren. Dit wordt onderzocht in dit praktijkgericht onderzoek. In hoofdstuk 1.2 wordt de doelstelling van dit onderzoek beschreven met aansluitend in hoofdstuk 1.3 de centrale vraagstelling. In hoofdstuk 1.4 worden de onderzoeksvragen en de daarbij horende deelvragen genoemd.

1.1 Verlegenheidssituatie

Dit praktijkgericht onderzoek vindt plaats op Daltonschool De Brink in Emmen. De visie van deze school is dat kinderen met plezier naar school gaan en dat de pijlers van het Daltononderwijs centraal staan, zoals Helen Parkhurst (1926) ze oorspronkelijk heeft bedacht: vrijheid, zelfstandigheid en verantwoordelijkheid. De Brink heeft een niet-gemiddelde populatie leerlingen. Er zijn 35% gewichtsl leerlingen, 50% allochtone leerlingen en een derde van de leerlingen stroomt jaarlijks uit naar het LWOO. Er zijn drie leerlingen met een leerlinggebonden financiering en twee leerlingen waarbij de aanvraag hiervoor loopt. Er is veel sociaal-emotionele problematiek.

Het Daltononderwijs op De Brink wordt aangeboden op een manier waarop directie en team denken dat juist is voor de populatie van de school. Hierin wordt gedifferentieerd in onderwijsaanbod, daar de didactische ontwikkeling per leerling verschilt. Tevens vindt er differentiatie plaats op het gebied van vrijheid, zelfstandigheid en verantwoordelijkheid. De wijze waarop er gedifferentieerd wordt is hoofdzakelijk gebaseerd op gevoel en inzicht van de leerkracht. Er is geen duidelijke indeling in niveaus en duidelijke afspraken om een kind verder te helpen om te groeien in het omgaan met de pijlers van het Daltononderwijs ontbreken.

De pijler vrijheid is onderverdeeld in positieve vrijheid en negatieve vrijheid. Negatieve vrijheid is de ruimte die een leerling krijgt van de leerkracht en positieve vrijheid is de bekwaamheid van de leerling om met deze vrijheid om te gaan. Op De Brink hebben de leerlingen van groep 3 tot en met groep 8 de keus om tijdens het zelfstandig werken in de klas te werken om zo bijvoorbeeld extra instructie te krijgen, om naar de gang te gaan om met een maatje samen te werken, of om naar de centrale hal te gaan om daar zelfstandig en stil te werken.

Het is voor de school uit praktijkervaring duidelijk dat niet iedere leerling deze positieve vrijheid aan kan en daarbij niet de negatieve vrijheid kan krijgen van de leerkracht op dat moment. Kinderen die de vrijheid niet aan lijken te kunnen, lijken ongemotiveerd, vertonen ongepast gedrag in een stilleruimte (praten, rondlopen, briefjes schrijven), maken hun werk onvoldoende of krijgen hun taak niet af. Het is onduidelijk waardoor de verschillen in het omgaan met vrijheid (zowel bij leerlingen als leerkrachten) zijn ontstaan en in hoeverre de school het omgaan met positieve vrijheid kan aanleren. Welke vaardigheden zijn hiervoor nodig? Hoe kan de leerkracht de leerling een stap verder helpen op het gebied van positieve vrijheid? Daarnaast lijkt het voor leerlingen en ouders vaak niet duidelijk wat het begrip vrijheid in het kader van Daltononderwijs inhoudt.

Ter voorbereiding van het praktijkgerichte deel van dit onderzoek is een uitgebreide literatuurstudie gedaan. Er heeft onderzoek plaatsgevonden naar wat vrijheid in het kader van Daltononderwijs precies inhoudt en er wordt daarbij specifiek ingegaan op het verschil tussen negatieve en positieve vrijheid. Daarnaast wordt er nader ingegaan op het begrip differentiatie, zowel intern als extern en lijkt feedback een belangrijke rol te spelen bij het leren van de leerlingen. Deze zaken zijn gecombineerd in het praktijkgerichte deel van dit onderzoek. Dit richt zich met name op welke vaardigheden leerlingen moeten beheersen per niveau en welke leerkrachtvaardigheden de ontwikkeling op het gebied van vrijheid kunnen ondersteunen. Er is bij de start van dit onderzoek gekozen voor een verdeling in drie niveaus, aangezien dit ook het geval is voor het taakwerk (rekenen, taal, spelling en lezen) en passend is bij de groepsplannen en -overzichten, waar ook uitgegaan wordt van de drie niveaus minimum, basis en extra. De Nederlandse Daltonvereniging maakt (nog) geen onderscheid in niveaus op het gebied van vrijheid. In de praktijk van Daltonschool

De Brink, waar leerlingen erg verschillen in hoe ze omgaan met vrijheid en er veel problematiek is op cognitief en sociaal-emotioneel gebied, lijkt een onderscheid in niveaus wel wenselijk. Op deze wijze lijkt de ontwikkeling op het gebied van vrijheid beter begeleid te kunnen worden.

1.2 Doelstelling

Door middel van literatuur en stemmen van alle belanghebbenden (leerlingen, collega's en ouders) zijn vaardigheden die leerlingen moeten beheersen per niveau (minimum, basis en extra) op het gebied van vrijheid in het kader van Daltononderwijs vastgesteld. Tevens worden de leerkrachtvaardigheden beschreven die nodig zijn om de ontwikkeling van de leerlingen op het gebied van vrijheid in het kader van Daltononderwijs te stimuleren en begeleiden.

1.3 Centrale vraagstelling

Hoe wordt de praktische uitwerking van (positieve en negatieve) vrijheid in het kader van Daltononderwijs per niveau gezien door leerkrachten, leerlingen en ouders van Daltonschool De Brink?

1.4 Onderzoeksvragen

Onderzoeksvraag 1:

Op welke wijze kijken leerlingen, ouders en leerkrachten naar positieve en negatieve vrijheid in Daltononderwijs?

Deelvragen:

1. Wat wordt er verstaan onder positieve en negatieve vrijheid vanuit de literatuur?
2. Wat verstaan de leerkrachten, ouders en leerlingen van Daltonschool De Brink onder het begrip vrijheid in het kader van Daltononderwijs?
3. In hoeverre zijn de verschillen in niveau, opvoeding en gedrag van invloed op de mate van positieve en negatieve vrijheid die gegeven kan worden op Daltonschool De Brink volgens leerkrachten, leerlingen, ouders en volgens de literatuur?

Onderzoeksvraag 2:

Wat wordt er verstaan onder de drie niveaus (minimum, basis, extra) van vrijheid in het kader van Daltononderwijs op Daltonschool De Brink?

Deelvragen:

4. Wat denken kinderen aan te kunnen op het gebied van vrijheid in het kader van Daltononderwijs op Daltonschool De Brink?
5. Welke vaardigheden vinden leerkrachten, ouders en leerlingen van Daltonschool De Brink passen bij de verschillende niveaus van vrijheid in het kader van Daltononderwijs (minimum, basis, extra)?
6. Hoe ziet het uiteindelijke format voor aanbeveling eruit voor de verschillende niveaus van vrijheid in het kader van Daltononderwijs (minimum, basis, extra)?

Onderzoeksvraag 3:

Welke vaardigheden moeten leerlingen en leerkrachten bewerkstelligen om de einddoelen van de drie verschillende niveaus te beheersen en welke rol kan feedback hier in spelen?

Deelvragen:

7. Welke vaardigheden moet een leerling bezitten om de einddoelen van een niveau (minimum, basis, extra) te halen volgens leerkrachten, ouders en leerlingen van Daltonschool De Brink?

8. Welke vaardigheden moet een leerkracht bezitten om een leerling te helpen ontwikkelen naar het volgende niveau (minimum, basis, extra) volgens leerkrachten, ouders en leerlingen van Daltonschool De Brink?

9. Hoe kan een leerling gestimuleerd en geleerd worden zich te ontwikkelen in het omgaan met vrijheid in het kader van Daltononderwijs volgens de literatuur?

10. Hoe kan feedback een rol spelen bij het stimuleren en leren ontwikkelen in het omgaan met vrijheid in het kader van Daltononderwijs op Daltonschool De Brink?

Hoofdstuk 2 Theoretisch kader

De begrippen die centraal staan in dit praktijkgericht onderzoek worden in dit hoofdstuk nader uiteen gezet. Dit zijn begrippen passend bij de vraag hoe differentiatie op het gebied van vrijheid in het kader van Daltononderwijs eruit ziet en welke interventies er gedaan moeten worden om leerlingen te leren om te gaan met die vrijheid. Tevens wordt er ingegaan op wat vrijheid betekent, differentiatie, curriculum ontwerpen en de rol van feedback. Ook wordt er stilgestaan bij de relevantie van deze begrippen voor dit praktijkgericht onderzoek.

2.1 Vrijheid in het kader van Daltononderwijs

De Nederlandse Daltonvereniging hanteert drie principes op het gebied van Daltononderwijs: vrijheid in gebondenheid, samenwerken en zelfstandigheid (Dit is Dalton, 2013). Op Daltonschool De Brink staan deze drie principes centraal in het onderwijs. Vrijheid wordt hier vrijheid van keuze genoemd, met als aanvulling dat zonder vrijheid echt leren niet mogelijk is. De drie principes kunnen niet los gezien worden van elkaar: vrijheid is een noodzakelijke voorwaarde om tot zelfstandigheid te komen. Mensen die geleerd hebben zelfstandig verantwoordelijkheid te dragen voor hun handelen kunnen een waardevolle bijdrage leveren aan een groter geheel (schoolgids Daltonschool De Brink, 2012). In de literatuur wordt het principe vrijheid ook wel vrijheid in gebondenheid of verantwoordelijkheid genoemd. Vrijheid in het kader van Daltononderwijs houdt in dat leerlingen vertrouwen van de leerkracht krijgen en verantwoordelijk zijn voor hun eigen taak en hoe en wanneer ze deze uitvoeren (keuzevrijheid). Vertrouwen geven en krijgen is hierbij een belangrijke basis voor het geven van vrijheid (Berends, 2008).

Centraal bij de Daltonprincipes staat dat een Daltonschool de leerlingen ruime mogelijkheden moet bieden tot het leren hanteren van vrijheid, het leren zelfstandig te werken en het leren samen te werken (Röhner & Wenke, 1999). Vrijheid is daarbij keuzevrijheid voor de leerling en het delegeren van een stuk verantwoordelijkheid van de leerkracht aan de leerling. Leerkrachten in opleiding worden volgens Röhner en Wenke in dominantie getraind om ordeproblemen te voorkomen. De sleutel om als leerkracht te groeien van leider naar begeleider ligt in het geven van echte verantwoordelijkheid. Dit voorkomt dat vrijheid wordt misbruikt. De taken van de leerkracht bij het bewaken en evalueren van het leerproces zijn het stimuleren van het zelfvertrouwen van de leerling, de leerling de ruimte bieden voor het maken van eigen beslissingen, zelfcorrectie stimuleren, leerlingen een goede werkplek en werksfeer bieden, ruimte geven voor feedback over leerresultaten en leerprocessen en ervoor zorgen dat de leerlingen zelf hun vorderingen bijhouden. Het is van belang dat de leerkracht de juiste begeleiding biedt bij het omgaan met vrijheid en verantwoordelijkheid door de leerling. Een onderdeel van vrijheid is het kiezen van de eigen werkplek. Dit kan in het eigen lokaal zijn, maar ook in de gang, aan een groepstafel of, zoals bij Daltonschool De Brink in de centrale hal (een stilteruimte voor de leerlingen uit de groepen 3 tot en met 8). De leerlingen krijgen ruimte om zelf te beslissen waar ze willen werken en aan welke taak. Uit praktijkervaring blijkt dat niet alle leerlingen deze keuzevrijheid volledig aan kunnen. Voor een aantal leerlingen is het maken van de voor hun juiste keuze zeer moeilijk. Wat de leerling nodig heeft van de leerkracht om te kunnen komen tot het maken van de juiste keuze en de daarbij horende werkhouding, zelfstandigheid en verantwoordelijkheid, wordt onderzocht in dit praktijkgericht onderzoek.

Berends (2008) noemt vier vormen in de mate van vrijheid en verantwoordelijkheid die geboden kunnen worden: leerkrachtgestuurd, gedeelde sturing (leerkracht), gedeelde sturing (leerling) en leerlinggestuurd. Leerkrachtgestuurd werken houdt in dat leerlingen zeer gering verantwoordelijkheid hebben voor hun eigen leerproces. De leerkracht bepaalt de taak en de leerling mag de volgorde van de taken kiezen. Bij gedeelde sturing draagt eerst de leerkracht de alternatieven aan waaruit gekozen kan worden en op een later moment is het de leerling die meer bepaalt hoe, met wie en waaraan er gewerkt wordt. Bij leerlinggestuurd werken weet de leerling wat hij wil leren en neemt initiatief bij zijn eigen leerproces. De leerling vraagt verantwoordelijkheid

(vrijheid) en legt verantwoording af (Wolthuis, Wisselink, Sanders & Berends, 2005). In dit onderzoek wordt uitgegaan van drie niveaus van vrijheid: minimum (leerkrachtgestuurd), basis (gedeelte sturing leerkracht/leerling) en extra (leerlinggestuurd). De vraag hierbij is dat als er meer negatieve vrijheid door de leerkracht gegeven wordt daarmee het percentage leerlingen dat echt het vermogen heeft zijn eigen gang te gaan en verantwoordelijkheid neemt voor zijn eigen handelen ook groter wordt.

Van der Ploeg (2007) maakt onderscheid tussen negatieve en positieve vrijheid. Negatieve vrijheid is de ruimte om je eigen gang te gaan en positieve vrijheid is het vermogen je eigen gang te gaan. Vrijheid is alleen zinvol als leerlingen er iets mee kunnen doen. Negatieve vrijheid is dan ook nutteloos zonder positieve vrijheid. Positieve vrijheid houdt in dat leerlingen kennis en vaardigheden bezitten waardoor ze hun eigen gang kunnen gaan. Wil een leerling de ruimte krijgen om iets te maken (negatieve vrijheid), zullen de basale vaardigheden daarvoor wel aangeleerd moeten zijn, zodat de leerling zijn eigen gang kan gaan (positieve vrijheid). Deze zaken zullen in de volgende paragraaf nader worden toegelicht.

2.1.1 Negatieve vrijheid

Negatieve vrijheid is de ruimte je eigen gang te gaan. Van der Ploeg (2007) noemt dat uit onderzoek bevestigd is 'dat enige keuzevrijheid en enige zelfbeschikking gunstig zijn voor schools leren en dat, omgekeerd, veel controle en veel bemoeienis ongunstig zijn.' Nu ontstaat de vraag hoe er bepaald kan worden welke mate van negatieve vrijheid gunstig is en welke mate niet (meer) en hoe leerlingkenmerken hierbij van invloed zijn.

2.1.2 Positieve vrijheid

Positieve vrijheid is het vermogen om je eigen gang te gaan, met zelfbepaling, autonomie, onafhankelijkheid, zelfredzaamheid, oordeelsvermogen, etc. Onderzoek wijst uit dat inspelen op het vermogen van leerlingen om hun eigen gang te gaan gunstig is voor het leren (Van der Ploeg, 2007). Het onderwijs draagt bij aan het vermogen van de leerling om zijn eigen gang te gaan, maar ook buiten het onderwijs wordt dit vermogen bevorderd en ontwikkeld. Hieronder worden een aantal aspecten genoemd.

- 'Distal' versus 'proximal' moederen

Het verschil in moederen zorgt voor een verschil in individuele onafhankelijkheid. Er wordt onderscheid gemaakt in 'distal parenting' en 'proximal parenting'. Bij 'proximal parenting' gaat het om warmte en nabijheid middels liefelijk contact, sturing en stimulans. Dit zorgt ervoor dat het kind meer verbonden en afhankelijk is, zich meer op anderen oriënteert en zich meer naar anderen schikt. Bij 'distal parenting' wordt een kind meer aan zichzelf overgelaten en is het contact over het algemeen minder liefelijk. Het kind went aan controle. Het soort moederen is ook afhankelijk van sociaal-economische factoren. Hoe welvarender of hoger opgeleid de moeder, hoe afstandelijker haar moederen (Van der Ploeg, 2007). Daltonschool De Brink kent een groot percentage laagopgeleide ouders, wat volgens Van der Ploeg kan betekenen dat veel kinderen afhankelijker zijn, zich meer op anderen oriënteren en zich naar anderen schikken.

- ✓ Autoritair versus autoritatief ouderschap

Onderzoekers zijn het er nog niet over eens of autoritair of autoritatief ouderschap bevorderlijk is voor het vermogen van een kind om zijn eigen gang te gaan. Autoritair ouderschap houdt in dat er gebruik wordt gemaakt van verhoudingsgewijs veel macht, straf, restrictie en negatie, terwijl autoritatief ouderschap meer gebruik maakt van gezag, overreding, vermaning en uitleg (Van der Ploeg, 2007). Volgens De Winter (2004) past het autoritatieve ouderschap beter bij de moderne westerse samenleving dan het autoritaire ouderschap en leidt het autoritaire ouderschap tot onvoldoende mogelijkheden om een eigen identiteit en verantwoordelijkheidsgevoel te ontwikkelen. De invloed van autoritaire opvoeding op het vermogen van een kind om zijn eigen gang te gaan is

niet duidelijk. Tevens is het voor Daltonschool De Brink niet precies duidelijk in hoeveel gezinnen er autoritair en in hoeveel gezinnen er autoritair opgevoed wordt, dus kunnen er geen conclusies getrokken worden voor het omgaan met vrijheid voor wat betreft autoritair versus autoritair ouderschap.

✓ Taalgebruik

In gezinnen met een lager sociaal-economische status is er vaak sprake van een taalarme(re) omgeving. De omvang van de woordenschat is minder groot en het gebruik van taal is beperkter. Rijkere taalgebruik is bevorderlijker voor positieve vrijheid dan armer taalgebruik. Een rijkere taalgebruik zorgt namelijk voor meer zelfstandigheid en zelfbewustzijn (Van der Ploeg, 2007). Op Daltonschool De Brink zitten veel leerlingen uit een gezin met een laag sociaal-economische status. Dat dit van invloed is op de omvang van de woordenschat en het gebruik van taal is duidelijk. Al jaren scoort De Brink op de toetsen Woordenschat en Begrijpend lezen zwakker dan op de andere toetsen uit het leerlingvolgsysteem. Mede hierdoor is in 2007 een schakelklas opgestart. Hierin wordt ingezet op de taalontwikkeling bij kleuters en nazorg geleverd in groep 3 en 4. De forse inzet op het gebied van taal vanaf 2007 heeft ervoor gezorgd dat het taalgebruik op school vooruit is gegaan en de toetsgegevens positiever uitvallen. Echter is dit niet van invloed op hoe er met taal omgegaan wordt in de thuissituatie.

✓ Instructie

Kennen en kunnen is een belangrijke voorwaarde voor positieve vrijheid. Het onderwijs draagt bij aan het verwerven van kennis en vaardigheden, maar vooral ook thuis kan positieve vrijheid bevorderd worden via kennis en vaardigheden. Niet ieder kind krijgt gelijke kansen en stimulans vanuit de thuissituatie om zich optimaal te kunnen ontwikkelen op het gebied van positieve vrijheid (Van der Ploeg, 2007). Door bovenstaande punten (moederen, ouderschap en taalgebruik) lijkt er in veel thuissituaties minder sprake te zijn van instructie. Onderzoek onder ouders zal plaats moeten vinden om de precieze gegevens te achterhalen. Op Daltonschool De Brink is er niet specifiek sprake van instructie, het verwerven van kennis en vaardigheden, om positieve vrijheid te bevorderen. De aanpak hiervoor zal terugkomen bij de ontwikkeling van de leerlijn voor vrijheid in het kader van Daltononderwijs op De Brink.

Voor Daltonschool De Brink is het onduidelijk hoeveel negatieve vrijheid er wanneer en aan wie gegeven kan worden. Het is duidelijk dat niet iedere leerling dezelfde mate van negatieve vrijheid aan kan. Nu wordt er op gevoel een schifting gemaakt tussen leerlingen die dat wel en niet kunnen. Dit is subjectief en er wordt verschillend omgegaan met het geven van negatieve vrijheid. Gezien het grote aantal leerlingen met gedrags- en leerproblemen is het de vraag wat goed is voor de ontwikkeling van de leerling.

2.2 Differentiatie

Differentiatie bestaat op veel verschillende manieren. Door differentiatie ontstaan er verschillende leerwegen, programma's, groepen of stromingen. Deze kunnen weer verschillen naar inhoud, niveau, duur, tempo, methode en leerstijl. Er wordt getracht zo optimaal mogelijk aan te sluiten op het individuele niveau van een leerling (Van der Veen, 2011). Op Daltonschool De Brink wordt er volgens het Daltononderwijs gewerkt. Dit houdt in dat er aan taken gewerkt wordt en dat die taken zoveel mogelijk aansluiten bij het niveau van het kind. Tijdens het taakwerk is er sprake van een minimum, basis en extra niveau. Leerlingen met een minimum niveau krijgen een aangepaste (kortere) taak, waarbij de basisvaardigheden worden aangeleerd en er ruimte is voor extra inoefening en herhaling. De leerlingen met een extra niveau krijgen ook een aangepaste (kortere) taak, waarbij er gebruik wordt gemaakt van compacten en er ruimte ontstaat voor versnelling en verdieping. Ook voor leerlingen met gedragsproblemen of leerproblemen door bijvoorbeeld dyslexie wordt er gedifferentieerd. Deze leerlingen hebben een jaarhandelingsplan en krijgen extra ondersteuning intern en waar nodig extern. Dit onderzoek vooronderstelt dat op basis van de verdeling van drie

niveaus tijdens het taakwerk en de kenmerken van positieve en negatieve vrijheid, waarbij uitgegaan wordt van het aanleren van het kunnen omgaan met vrijheid, er drie niveaus kunnen worden onderscheiden op het gebied van vrijheid in het kader van Daltononderwijs, zoals eerder al genoemd in dit theoretisch kader.

2.2.1 Interne en externe differentiatie

Er wordt onderscheid gemaakt tussen interne en externe differentiatie (Van der Veen, 2011). Externe differentiatie komt steeds meer voor op basisscholen in Nederland. Leerlingen werken klassen doorbrekend op grond van bijvoorbeeld cognitief niveau (instructie rekenen volgen in een hogere of lagere groep) of belangstelling (workshops, themacarroussel). Interne differentiatie is differentiatie binnen een jaargroep. Binnen een jaargroep zitten leerlingen met verschillende onderwijs- en ontwikkelingsbehoeften. Door de invoering van het Passend Onderwijs is de noodzaak om intern te differentiëren veel groter geworden. De naam Passend Onderwijs zegt het zelf al: onderwijs passend bij de individuele leerling, al dan niet met een passend programma, ontwikkelingsperspectief, handelingsplan, externe en/of interne begeleiding, etc. Maar niet alleen onderwijs passend bij de individuele leerling, maar ook passend bij de groep met al die individuen en passend bij de school. Dit houdt in dat de school keuzes moet maken: welke leerlingen kunnen wij wel de juiste zorg en begeleiding bieden en welke leerlingen niet? En hoe bieden wij dan Passend Onderwijs op onze school, met andere woorden: op welke wijze differentiëren wij binnen de school en binnen de groepen? Dit zijn vragen die op Daltonschool De Brink op dit moment spelen. Er wordt volop gedifferentieerd en er is plaats voor veel verschillende leerlingen met verschillende soorten problematiek, maar de vraag die daarbij rijst is hoe Daltononderwijs en de daarbij horende vrijheid (zowel negatief al positief) passend gemaakt kan worden bij al deze verschillende leerlingen. Hoe ziet differentiatie in vrijheid in het kader van Daltononderwijs er dan uit? Wat is er nodig om een leerling te leren om te gaan met vrijheid in het kader van Daltononderwijs op Daltonschool De Brink?

2.2.2 Voorwaarden differentiatie

Om te differentiëren moet er aan een aantal voorwaarden voldaan worden (Van der Veen, 2011). Er is sprake van een respectvolle sfeer in de klas, er wordt ingespeeld op eerder verworven kennis, er wordt ingespeeld op de beginsituatie van de leerlingen, lessen worden zo ontworpen dat ook individuele leerlingen aan hun trekken komen en leerlingen krijgen regelmatig feedback. In het onderwijs van nu gaat men ervan uit dat Passend Onderwijs geboden kan worden door uit te gaan van de volgende stellingen:

- iedereen kan succes behalen;
- leerlingen leren actief;
- de leraar is coach;
- de leerling leert hoe informatie verkregen kan worden;
- problemen opgelost kunnen worden en leren kritisch nadenken;
- de lessen spelen in op verschillen;
- leerlingen beoordelen elkaar;
- alle leerlingen kunnen leren en successen behalen.

Door de verscheidenheid aan leerlingen en de ervaring die door de jaren heen is opgedaan op het gebied van gedragsproblematiek, streeft het team van Daltonschool De Brink er naar in te spelen op de individuele verschillen en om iedere leerling successen te laten behalen, individueel of samen.

2.2.3 Beoordelen op inzet en prestatie

Stevens (2009, zoals geciteerd in Van Reede van Oudtshoorn) zegt: 'Het onderwijs is over het algemeen een selectiesysteem en heeft niets te maken met erkenning van individuele verschillen.' Differentiatie is volgens Stevens een woord dat uit verlegenheid is ontstaan. Voor een leerling die zich altijd inspant, maar bijna nooit resultaten haalt overeenkomend met de inspanning, of voor een leerling waarvoor het tempo te hoog is of de instructie te snel is, is differentiatie in het leven geroepen. Door differentiatie wordt er op verschillende niveaus beoordeeld. Volgens Stevens

schaadt dit de prestatiemotivatie. Het zou beter zijn om te beoordelen op inzet en prestatie. De prestaties zullen dan beter zijn en de motivatie ook.

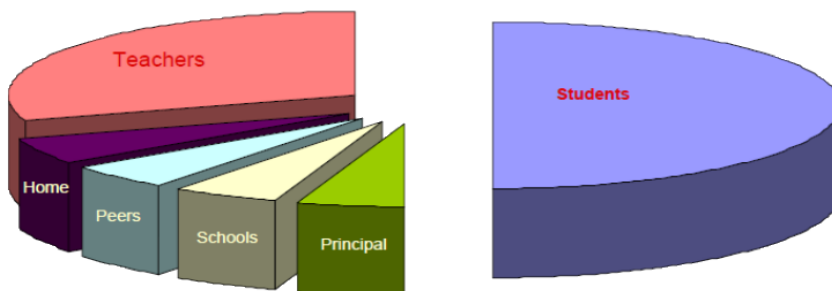
Differentiatie wordt op Daltonschool De Brink juist gezien als middel om een leerling succeservaringen te kunnen laten behalen, resultaten te halen naar inspanning en instructie op eigen niveau te kunnen bieden. Dat dit de prestatiemotivatie schaadt lijkt niet het geval te zijn. Stevens benadrukt dat het zelfbewustzijn van de leerkracht erg belangrijk is; objectief naar jezelf en je eigen emotie kunnen kijken en vanuit die houding en vakbekwaamheid verantwoordelijk zijn voor de verschillende leerlingen met hun verschillende behoeften.

2.3 Curriculum

Om een nieuw curriculum te ontwerpen of om een curriculum te herzien op basis van het differentiatieperspectief kan er gebruik gemaakt worden van vier verschillende typen curricula, die parallel aan elkaar worden gegeven (Tomlinson et al, 2009). Tomlinson en collega's hebben deze curricula gekozen om maximaal intern en extern te kunnen differentiëren. Het eerste curriculum is het kerncurriculum. Hierin staat de kennis en de vaardigheden die voor alle leerlingen, volgens een bepaalde standaard, vereist zijn. Vaak zijn dit leerdoelen die door de overheid zijn vastgesteld. Het tweede curriculum richt zich op verbanden die gelegd kunnen worden buiten het vak of de discipline. In het derde curriculum worden praktische toepassingen vastgesteld die kennis mogelijk maken. Hierbij worden leerlingen uitgedaagd om zich te verplaatsen in experts en zelf oplossingen te bedenken voor echt problemen waarvoor de kennis en vaardigheden behulpzaam kunnen zijn die ze verworven hebben. Het vierde curriculum is het identiteitscurriculum. Hier gaat het om wat de kennis met de leerling doet.

2.4 Feedback

De leerkracht kan echt het verschil maken in hoe een leerling leert en leert leren (Hattie, 2003). Wat leerkrachten weten, doen en waar zij zorg voor dragen maakt het verschil. Ongeveer 50% van het leren en leren leren komt vanuit de leerling zelf. Dit heeft hoofdzakelijk te maken met de cognitie van de leerling. 20% van de invloed op de prestaties van de leerling zijn evenredig verdeeld tussen thuis, vrienden, school en de directeur. De invloed van de leerkracht is, op die van de leerling na, het grootst (30%). Van der Ploeg (2007) noemt dat het onderwijs bijdraagt aan het vermogen van de leerling om zijn eigen gang te gaan, maar dat ook buiten het onderwijs dit vermogen wordt bevorderd en ontwikkeld. Uit het schema van Hattie zou geconcludeerd kunnen worden dat de invloed van het onderwijs bij het ontwikkelen van positieve vrijheid veel groter is dan de invloed van thuis. Maar in hoeverre de opvoeding voorschools een rol speelt wordt niet genoemd en dus lijkt deze conclusie voorbarig te zijn.

Figuur 1. Percentage prestatievariatie (Hattie, 2003).

Hattie (2003) noemt feedback als een krachtig middel om invloed uit te oefenen op de prestaties van leerlingen. Indien een leerkracht in staat is te anticiperen en proactief te handelen en daarnaast relevante feedback te geven, zullen de prestaties van de leerling wellicht verbeteren. Feedback wordt gebruikt om het gat tussen wat begrepen wordt en wat begrepen zou moeten worden te dichten (Hattie & Timperley, 2007). Het meest krachtig is feedback als het gaat om foute

interpretaties, niet als iets helemaal niet begrepen wordt. Feedback vindt plaats via drie stappen: Wat is mijn doel (feed up)? Welke stappen zet ik op weg naar dat doel (feedback)? Wat ga ik doen om het nog beter te doen (feed forward)? Daarbij noemen Keuvelaar-Van den Bergh, Ros en Beijaard (2013) dat feedback in hoofdzaak gerelateerd moet zijn aan de te halen doelen van de te leren opdracht en gericht op de meta-cognitie en het sociaal leren. Dit lijkt voor leerkrachten zeer lastig te zijn, terwijl feedback op deze wijze zeer krachtig is (Keuvelaar, Ros & Beijaard, 2013). Skenderis en Laskaridou (2010) noemen in eerder onderzoek al dat feedback belangrijk in de communicatie tussen leerkracht en leerling. Het is misschien wel de moeilijkste taak van de leerkracht, maar levert tegelijkertijd een grote bijdrage aan de ontwikkeling van het kind, zowel als leerling en als persoon. Feedback draagt bij aan het ontwikkelen van het verantwoordelijkheidsgevoel en zelfwaarde. Dit verantwoordelijkheidsgevoel is belangrijk om om te kunnen gaan met de gegeven en verkregen vrijheid in het kader van Daltononderwijs. Feedback is een middel dat nog niet volop gebruikt wordt op Daltonschool De Brink om bij te dragen aan de ontwikkeling van het kind.

2.5 De leerkracht

‘Het gedrag van een leerling heeft invloed op de leraar, maar ook de leraar beïnvloedt de leerling-leraar-interactie.’ (Touw & Van Beukering, 2009).

‘De resultaten van dit onderzoek zullen aantonen dat de belangrijkste factor die van invloed is op het leren van leerlingen, de leraar is. Effectieve leraren blijken effectief te zijn bij leerlingen van alle prestatieniveaus, ongeacht de mate van heterogeniteit in hun groep.’ (Wright, Horn & Sanders (1997), geciteerd in Marzano, Marzano & Pickering (2010)).

Bovenstaande citaten zijn een zeer kleine greep uit het aantal citaten dat genoemd kan worden over de invloed van de leerkracht op het leerproces van een leerling. Het om leren gaan met vrijheid in het kader van Daltononderwijs is ook een leerproces van een leerling. Voor de leerkrachten op Daltonschool De Brink is het van belang zich bewust te zijn van hun invloed op de leerlingen, ook op het gebied van vrijheid. Hoe de leerkracht zich gedraagt bij probleemgedrag van een leerling is van invloed op de interactie tussen leerling en leerkracht (Touw & Beukering, 2009). Leerkrachten zijn geneigd om een kind met risico op uitval, zowel cognitief als sociaal-emotioneel, anders en negatiever te benaderen. Het gevoel van eigenwaarde kan dalen en de overige leerlingen in de jaargroep of in de centrale hal zoals op De Brink kunnen het kind anders gaan behandelen en de prestaties laten dalen (Montaque & Rinaldi, 2001). Met andere woorden: wanneer een leerkracht een leerling met risico op uitval negatiever benadert, zal het kind waarschijnlijk ook negatiever benaderd worden door andere leerlingen en zal het leren moeilijker worden. Door een positieve benadering zal het gedrag veranderen en dus de wisselwerking tussen leerling en leerkracht en omgeving ook (Verstegen & Lodewijks, 1997). Koomen en Thijs (2004) noemen daarbij dat de relatie tussen leerkracht en leerling niet alleen beïnvloed wordt door het gedragsmatig functioneren van leerlingen, maar dat de relatie ook het leerlinggedrag beïnvloedt. Dit zorgt weer voor betrokken taakgedrag en prosociaal gedrag.

Bovenstaande ondersteunt de opvatting van Van der Ploeg (2007) dat de ontwikkeling van het omgaan met positieve vrijheid (het vermogen je eigen gang te gaan, zelfbepaling, onafhankelijkheid, zelfredzaamheid, etc.) vergroot kan worden door het juiste leerkrachtgedrag en bevestigt de mening van Hattie: de leerkracht kan echt het verschil maken in hoe een leerling leert en leert leren (Hattie, 2003).

Hoofdstuk 3 Opzet van het onderzoek

Daltonschool De Brink is een multiculturele school met meer dan 30 nationaliteiten en een jaarlijkse uitstroom van ongeveer 33% naar onderwijs met leerwegondersteuning (LWOO). Tevens is de school sinds 2003 een Daltonschool. Dit houdt in dat de school volgens de principes van Dalton werkt, waar vrijheid/verantwoordelijkheid, zelfstandigheid, samenwerken en directe instructie hoog in het vaandel staan. De Nederlandse Daltonvereniging (NDV) is verantwoordelijk voor het afgeven van de Daltonlicentie; een kwaliteitskeurmerk voor goed Daltononderwijs (NDV, 2013). Eenmaal per vijf jaar vindt er een visitatie plaats door de NDV. De school moet laten zien hoe er gewerkt wordt op het gebied van vrijheid/verantwoordelijkheid, zelfstandigheid, samenwerken en directe instructie. Tijdens de laatste visitatie heeft Daltonschool De Brink aangegeven te zoeken naar mogelijkheden om de invloed van de kinderen op de taak te vergroten, vooral voor kinderen die meer aan kunnen (visitatieverslag, 2010). Tegelijkertijd wordt er handelingsverlegenheid ervaren op het gebied van positieve en negatieve vrijheid. Niet iedere leerling die meer aan kan op cognitief gebied kan ook goed omgaan met vrijheid en niet iedere leerling die minder aan kan op cognitief gebied kan pertinent niet of minder goed omgaan met vrijheid. De uitkomst van dit onderzoek geeft de benodigde vaardigheden van drie niveaus van vrijheid aan (minimum, basis en extra) en zal het begin zijn van een verandering in aanpak in het omgaan met vrijheid in het kader van Daltononderwijs op Daltonschool De Brink.

3.1 Doelstelling

Na afronding van dit onderzoek is duidelijk welke vaardigheden leerlingen per niveau (minimum, basis en extra) moeten beheersen wat vrijheid in het kader van Daltononderwijs betreft. Daarnaast zijn de leerkrachтоваardigheden beschreven die nodig zijn om de ontwikkeling van de leerlingen op het gebied van vrijheid in het kader van Daltononderwijs te stimuleren en begeleiden.

3.2 Onderzoeksgroep

De onderzoeksgroep bestaat uit leerkrachten, leerlingen en ouders van Daltonschool De Brink. Aan alle partijen worden ongeveer dezelfde vragen gesteld, aangepast aan de onderzoeksdeelgroep. Gezien de zeer uiteenlopende populatie van Daltonschool De Brink is getracht ouders en leerlingen van alle verschillende nationaliteiten, culturen, opleidingen en sociaal economische milieus te bereiken door middel van enquêtes en groepsinterviews, om zo tot een breed en compleet beeld te komen van de mening van ouders en leerlingen van de school over hoe de verdeling in niveaus op het gebied van vrijheid in het kader van Daltononderwijs er uit moet zien. De leerkrachten hebben tevens een enquête ingevuld en deelgenomen aan een groepsinterview. In totaal hebben 10 leerkrachten (N=10), inclusief directie, 41 leerlingen van groep 5 t/m 8 (n=41) en 55 ouders van groep 1 t/m 8 (N=55) deelgenomen aan dit praktijkgericht onderzoek. In totaliteit gaat het om 106 deelnemers. Het aantal mannen en vrouwen in de onderzoeksgroep zijn ongeveer gelijk (mannen N=50, vrouwen N=56). De culturele achtergrond van de totale onderzoeksgroep is zeer divers. De groep vertegenwoordigd minimaal 15 verschillende culturen en minimaal 10 verschillende nationaliteiten. Het opleidingsniveau van ouders loopt uiteen van basisschoolniveau tot universitair niveau. Voor de leerlingen geldt dat het cognitief niveau verschilt van uitstroom naar praktijkonderwijs tot uitstroom naar vwo+. Het opleidingsniveau van de leerkrachten is grotendeels Hbo-niveau en enkele leerkrachten zijn universitair geschoold.

3.3 Onderzoeksstrategie

Als onderzoeksstrategie is gekozen voor een survey-onderzoek met een ontwerpgericht karakter. Een survey-onderzoek meet wat mensen ergens van vinden (Harinck, 2010). Het is een kwantitatief onderzoek dat gericht is op hoe mensen ergens over denken, hoe ze handelen en wanneer ze iets doen en wat ze doen. In een survey-onderzoek wordt ook nagegaan of er bepaalde verbanden bestaan tussen subgroepen met betrekking tot een bepaald thema. Voor dit onderzoek houdt

bovenstaande in dat er onderzocht is hoe ouders, leerlingen en leerkrachten denken over vrijheid in het kader van Daltononderwijs en er is gekeken naar verbanden en overeenkomsten tussen de meningen van de verschillende partijen.

Een ontwerpgericht onderzoek is gericht op het via onderzoek ontwerpen en uitproberen van methodes, interventies e.d. Er wordt een oplossing bedacht in de vorm van een ontwerp (Harinck, 2010). De vier fasen van dit onderzoek zijn: probleemanalyse, ontwerp, beproeving en kennisconstructie. Probleemanalyse heeft plaatsgevonden door het onderzoeken en beschrijven van de verlegenheidssituatie van Daltonschool De Brink, het bestuderen van literatuur en het survey-onderzoek. Hierna is een ontwerp gemaakt in de vorm van een beschrijving van de verschillende niveaus op het gebied van vrijheid in het kader van Daltononderwijs en de leerkrachtvaardigheden die nodig zijn om de leerlingen te helpen ontwikkelen op dit gebied. In het schooljaar 2013-2014 zal gewerkt worden met deze vastgestelde niveaus en daarna zullen deze geëvalueerd en eventueel bijgesteld worden.

3.4 Onderzoeksinstrumenten

Bij de dataverzameling is gebruik gemaakt van verschillende instrumenten. Er is een enquête uitgezet onder leerkrachten, leerlingen en ouders (bijlage 1, 2 en 3) en hierna hebben er groepsinterviews plaatsgevonden onder dezelfde groepen (bijlage 4, 5, 6 en 7). Voorafgaand aan het praktijkgedeelte van dit onderzoek heeft er een uitgebreide literatuurstudie en documentenanalyse plaatsgevonden (theoretisch kader, hoofdstuk 2).

3.4.1 Enquête

Dit instrument is bedoeld om meer inzicht te krijgen in hoe leerkrachten, leerlingen en ouders de term vrijheid in het kader van Daltononderwijs definiëren, wat de achterliggende gedachten zijn en welke vaardigheden de drie onderzoeksgroepen per niveau (minimum, basis en extra) aan de leerlingen toeschrijven. Een enquête is er doorgaans op gericht nauwkeurige informatie te verkrijgen over een onderwerp of over verschillende onderwerpen bij een brede groep mensen. Het is een gestructureerd instrument met een aantal vragen of stellingen (Harinck, 2010).

De enquête geeft antwoord op deelvraag 2 (Wat verstaan leerkrachten, ouders en leerlingen van Daltonschool De Brink onder het begrip vrijheid in het kader van Daltononderwijs?), 3 (In hoeverre zijn de verschillen in niveau, opvoeding en gedrag van invloed op de mate van positieve en negatieve vrijheid die gegeven kan worden op Daltonschool De Brink volgens leerkrachten, leerlingen, ouders en volgens de literatuur?), 4 (Wat denken kinderen aan te kunnen op het gebied van vrijheid in het kader van Daltononderwijs op Daltonschool De Brink?), 5 (Welke vaardigheden vinden leerkrachten, ouders en leerlingen van Daltonschool De Brink passen bij de verschillende niveaus van vrijheid in het kader van Daltononderwijs (minimum, basis, extra)?), 7 (Welke vaardigheden moet een leerling bezitten om de einddoelen van een niveau (minimum, basis, extra) te halen volgens leerkrachten, ouders en leerlingen van Daltonschool De Brink?) en 8 (Welke vaardigheden moet een leerkracht bezitten om een leerling te helpen ontwikkelen naar het volgende niveau (minimum, basis, extra) volgens leerkrachten, ouders en leerlingen van Daltonschool De Brink?).

De leerkrachten krijgen tijdens een teamvergadering de leerkrachtenenquête uitgereikt. Alle oudste kinderen van een gezin krijgen de ouderenquête in een gesloten envelop mee. Op deze ouderenquête staat het doel beschreven van het onderzoek en wordt om hun medewerking gevraagd. De leerlingen van groep 5 t/m groep 8 maken de leerlingenquête onder schooltijd individueel in hun eigen groep. Alle vragenlijsten worden op naam weer ingeleverd, aangezien de vragenlijsten vragen bevatten die persoonlijk zijn en waaraan de onderzoeker extra gegevens kan onttrekken.

De enquêtes voor de verschillende deelgroepen bevatten dezelfde vragen, maar dan op het niveau van de deelgroep afgestemd. Bij vraag 1 tot en met 6 (voor leerkrachten 1 tot en met 5) kan de onderzoeksgroep kiezen uit meerdere antwoorden, waarbij tevens de optie bestaat het antwoord 'anders' in te vullen. Bij deze optie wordt verzocht om in te vullen wat het 'anders' dan inhoudt. Bij de overige vragen wordt verzocht zoveel antwoorden aan te kruisen als er nodig wordt geacht.

Voor de volledige enquêtes wordt verwezen naar bijlage 1 (leerkrachtenenquête), 2 (leerlingenquête) en 3 (ouderenquête).

3.4.2 Groepsinterview

De groepsinterviews geven meer inzicht in wat leerkrachten, leerlingen en ouders per niveau aan vaardigheden van de leerling zien als basisniveau (voor minimum, basis en extra). Tevens worden de leerkrachtvaardigheden besproken die de drie verschillende groepen belangrijk achten bij de ontwikkeling van de leerlingen op het gebied van vrijheid in het kader van Daltononderwijs. Een interview heeft dan ook als doel het verzamelen van informatie over een bepaald onderwerp (Harinck, 2010). Er zijn drie hoofdvormen te onderscheiden:

1. Het gestructureerde interview: lijkt sterk op het mondeling afnemen van een vragenlijst, waarbij de vragen vastliggen en de antwoorden meestal direct gescoord kunnen worden.
2. Het semigestructureerd interview: heeft een onderwerp en hoofdvragen die aan de orde moeten komen. De volgorde kan in beperkte mate worden aangepast.
3. Het vrije interview: weinig structuur. Er is een hoofdvraag en er zijn een paar globale startvragen. De volgorde van onderwerpen mag de interviewer zelf bepalen.

Voor alle groepsinterviews is gekozen voor het semigestructureerd interview (bijlage 4). Het onderwerp vrijheid wordt besproken en de groepen worden bevraagd over hun mening omtrent dit onderwerp.

De groepsinterviews geven antwoord op deelvraag 2 (Wat verstaan de leerkrachten, ouders en leerlingen van Daltonschool De Brink onder het begrip vrijheid in het kader van Daltononderwijs?), 5 (Welke vaardigheden vinden leerkrachten, ouders en leerlingen van Daltonschool De Brink passen bij de verschillende niveaus van vrijheid in het kader van Daltononderwijs (minimum, basis en extra)?), 7 (Welke vaardigheden moet een leerling bezitten om de einddoelen van een niveau (minimum, basis, extra) te halen volgens leerkrachten, ouders en leerlingen van Daltonschool De Brink?) en 8 (Welke vaardigheden moet een leerkracht bezitten om een leerling te helpen ontwikkelen naar het volgende niveau (minimum, basis, extra) volgens leerkrachten, ouders en leerlingen van Daltonschool De Brink?).

Het groepsinterview met de leerkrachten wordt ingeleid door een gesprek over de definitie van vrijheid in het kader van Daltononderwijs. Vervolgens noteert het team in twee groepen individueel op post-its welke vaardigheden er bij ieder niveau van vrijheid passen (minimum, basis en extra). Hierover wordt kort gecommuniceerd in het groepje en wordt er bekeken of iedereen het eens is over de verschillende vaardigheden bij ieder niveau. Tot slot worden de resultaten van beiden groepen besproken en vergeleken. Tevens worden de leerkrachtvaardigheden benoemd die van belang zijn bij het begeleiden van de ontwikkeling van de leerlingen op het gebied van vrijheid in het kader van Daltononderwijs. Het groepsinterview met de leerlingen en met de ouders heeft dezelfde opzet en indeling.

3.4.3 Literatuurstudie

Door middel van het bestuderen van literatuur is er in het theoretisch kader verduidelijkt wat er onder positieve en negatieve vrijheid wordt verstaan, waardoor er antwoord gegeven wordt op deelvraag 1 (Wat wordt er verstaan onder positieve en negatieve vrijheid vanuit de literatuur?). Middels de literatuurstudie wordt tevens antwoord gegeven op deelvraag 9 (Hoe kan een leerling gestimuleerd en geleerd worden zich te ontwikkelen in het omgaan met vrijheid in het kader van Daltononderwijs volgens de literatuur?) en 10 (Hoe kan feedback een rol spelen bij het stimuleren en leren ontwikkelen in het omgaan met vrijheid in het kader van Daltononderwijs op Daltonschool De Brink?). De literatuurstudie heeft bijgedragen aan de inhoud van de vragen in de gebruikte instrumenten.

3.4.4 Documentenanalyse

Middels een documentenanalyse wordt een realistisch en actueel beeld gecreëerd van de bestaande situatie, ideeën, achtergronden en motivatie wat betreft vrijheid in het kader van Daltononderwijs. Deze analyse is tevens gebruikt als bron voor de vragen en stellingen voor de enquête en de groepsinterviews. De documentenanalyse draagt bij tot een antwoord op deelvragen 1 (Wat wordt er verstaan onder positieve en negatieve vrijheid vanuit de literatuur?), 7 (Welke vaardigheden moet een leerling bezitten om de einddoelen van een niveau (minimum, basis, extra) te halen volgens leerkrachten, ouders en leerlingen van Daltonschool De Brink?), 8 (Welke vaardigheden moet een leerkracht bezitten om een leerling te helpen ontwikkelen naar het volgende niveau (minimum, basis, extra) volgens leerkrachten, ouders en leerlingen van Daltonschool De Brink?), 9 (Hoe kan een leerling gestimuleerd en geleerd worden zich te ontwikkelen in het omgaan met vrijheid in het kader van Daltononderwijs volgens de literatuur?) en 10 (Hoe kan feedback een rol spelen bij het stimuleren en leren ontwikkelen in het omgaan met vrijheid in het kader van Daltononderwijs op Daltonschool De Brink? De documentenanalyse is verwerkt in het Theoretisch Kader, hoofdstuk 2 van dit onderzoek.

3.5 Communicatie

Er is regelmatig contact met de schooldirecteur over de stappen die genomen worden in dit onderzoek. Alle documentatie omtrent dit onderzoek heeft hij ook in zijn bezit. Het team is in januari op de hoogte gebracht van de opzet van dit praktijkgericht onderzoek, waarbij de relevantie voor de eigen school benadrukt is. Totdat het onderzoek is afgerond wordt het team in vergaderingen op de hoogte gehouden van het onderzoek en wordt waar nodig medewerking gevraagd.

De uitkomsten van dit onderzoek zullen uiteindelijk in verkorte versie worden gepresenteerd aan het team. Aan ouders en leerlingen zullen de resultaten schriftelijk worden medegedeeld. De onderzoeker zal er tevens zorg voor dragen dat de resultaten ook mondeling worden medegedeeld aan de leerlingen, aangezien zij gaan werken met de nieuwe ingerichte vorm van vrijheid in het kader van Daltononderwijs.

3.6 Validiteit en betrouwbaarheid

De instrumenten van dit onderzoek zijn ontwikkeld aan de hand van het theoretisch kader en documentenanalyse. Middels deze instrumenten is getracht in kaart te brengen hoe verschillende deelgroepen, te weten leerkrachten, leerlingen en ouders, verwachten van een leerling binnen een bepaald niveau van vrijheid (minimum, basis, extra). De gegevens die verzameld zijn tijdens de groepsinterviews zijn besproken met de participanten en gecheckt op interpretatie van de onderzoeker, zodat het instrument als objectief en betrouwbaar kan worden aangemerkt. Door vergelijkbare vragen te stellen aan de deelgroepen is triangulatie toegepast. De doelstelling van zowel de enquête en het groepsinterview zijn vooraf benoemd. Gezien alle voorgaande gegevens en feiten kan er gesproken worden van valide en betrouwbare instrumenten: er wordt gemeten wat er gemeten moet worden.

3.7 Ethische verantwoording

Leerkrachten, leerlingen en ouders verlenen vrijwillig hun medewerking aan dit onderzoek. Door aan te geven dat persoonlijke gegevens vertrouwelijk behandeld worden en er niet onderling gesproken wordt over wat ieder individu heeft ingevuld op de enquête, wordt het gevoel van veiligheid en vertrouwen gewaarborgd. In zowel de enquête als het groepsinterview wordt benadrukt dat er geen goed of fout is, maar dat eerlijke antwoorden het onderzoek verder helpen. In het eindproduct van dit onderzoek zullen geen persoonlijke gegevens worden genoemd. Door dezelfde instrumenten in te zetten voor alle deelgroepen wordt uiteindelijk een eerlijk en gezamenlijk resultaat neergezet.

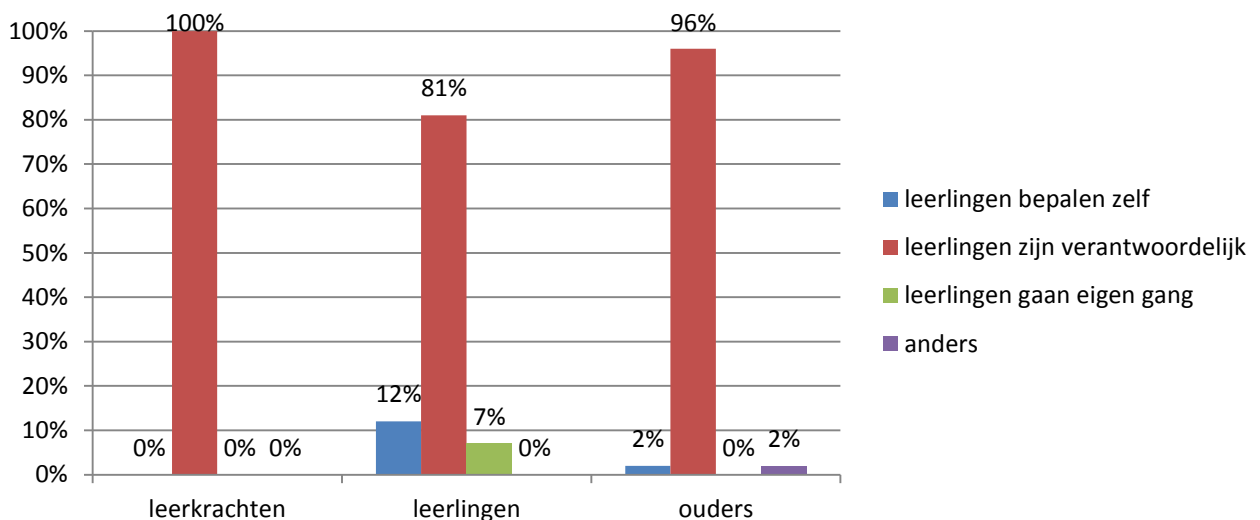
Hoofdstuk 4 Resultaten en analyse

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de data-analyse vanuit de enquête en het groepsinterview op transparante en compacte wijze gepresenteerd. Per praktijkgerichte deelvraag wordt er antwoord gegeven door de resultaten van de enquête en het groepsinterview te presenteren en te analyseren. Door deze analyse zal antwoord gegeven worden op deelvraag 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 en 10. De enquête is ingevuld door 9 leerkrachten, 41 leerlingen en 55 ouders. Aan het groepsinterview hebben 10 leerkrachten 10 leerlingen en 10 ouders deelgenomen.

4.1 Deelvraag 2

Wat verstaan de leerkrachten, ouders en leerlingen van Daltonschool De Brink onder het begrip vrijheid in het kader van Daltononderwijs?

De leerkrachten van Daltonschool De Brink geven allen dezelfde definitie weer van vrijheid (bij Daltononderwijs): leerlingen zijn zelf verantwoordelijk voor de te maken taak en wanneer ze deze uitvoeren (figuur 2). Het merendeel van de leerlingen geeft als definitie van vrijheid in het kader van Daltononderwijs aan dat zij zelf bekijken wanneer de taak voor rekenen en taal gemaakt wordt en er zorg voor dragen dat de taak af komt. 3 Leerlingen zijn van mening dat vrijheid betekent dat ze hun eigen gang gaan op school en 5 leerlingen benoemen vrijheid als het grotendeels zelf mogen bepalen wat er gemaakt en geleerd wordt. De mening van ouders komt grotendeels overeen met die van de leerkrachten wat betreft de definitie van vrijheid. 1 Ouder is van mening dat de leerlingen zelf mogen bepalen wat ze maken en leren en 1 ouder heeft een andere definitie: 'Dat de kinderen die mate van vrijheid krijgen om zelf te bepalen welke taken ze wanneer uitvoeren, die ze aan kunnen, afgestemd op het individuele kind.'

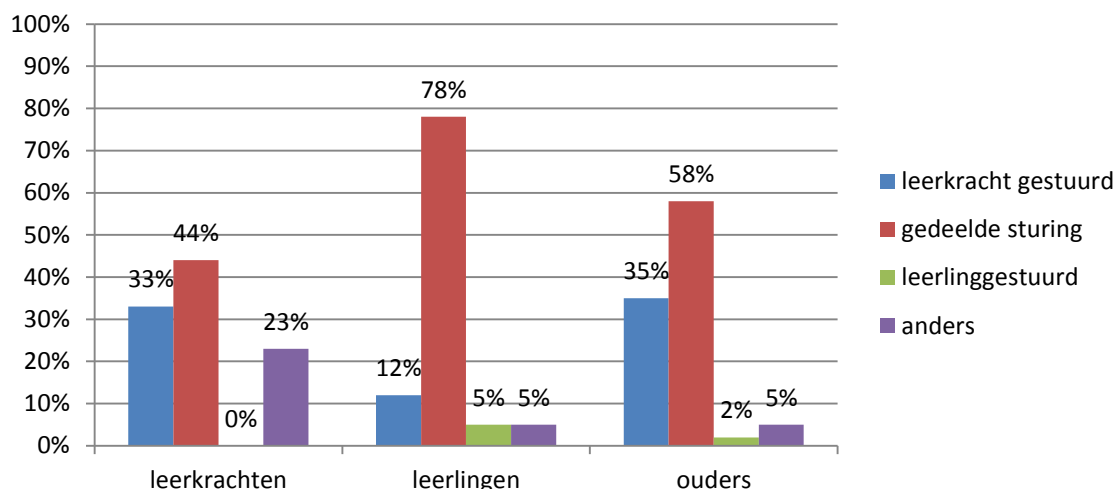

Figuur 2. Betekenis vrijheid bij Daltononderwijs obs De Brink (2013).

Tevens is de volgende vraag gesteld: Welke vorm van vrijheid wordt er door leerkrachten gegeven, door kinderen genomen en kan een kind volgens de ouder aan tijdens het werken aan de taak?

Van Daltonschool De Brink geven 3 leerkrachten grotendeels les middels gedeelde sturing op het gebied van vrijheid (figuur 3). 4 Leerkrachten geven leerkrachtgestuurd les en 2 leerkrachten geven les op een andere wijze: leerkrachtgestuurd in combinatie met gedeelde sturing. 27 Leerlingen geven aan dat de juf of meester bepaalt wat er gemaakt wordt en dat de leerling de volgorde van de taken bepaalt. 5 Leerlingen kiezen voor de optie dat de juf of meester verschillende keuzen geeft bij bijvoorbeeld rekenen en dat de leerlinge kiest wat hij of zij gaat maken. 2 Leerlingen geven aan dat ze weten wat ze willen leren en dit overlegt wordt met de juf of meester. 2 Leerlingen hebben een ander antwoord ingevuld (ik kies zelf waar ik mee begin van de hele taak wat ik moet doen / soms

moet ik meedoen, maar soms krijg ik extra werk). Het merendeel van de ouders is van mening dat hun kind middels gedeelde sturing de taak maakt.

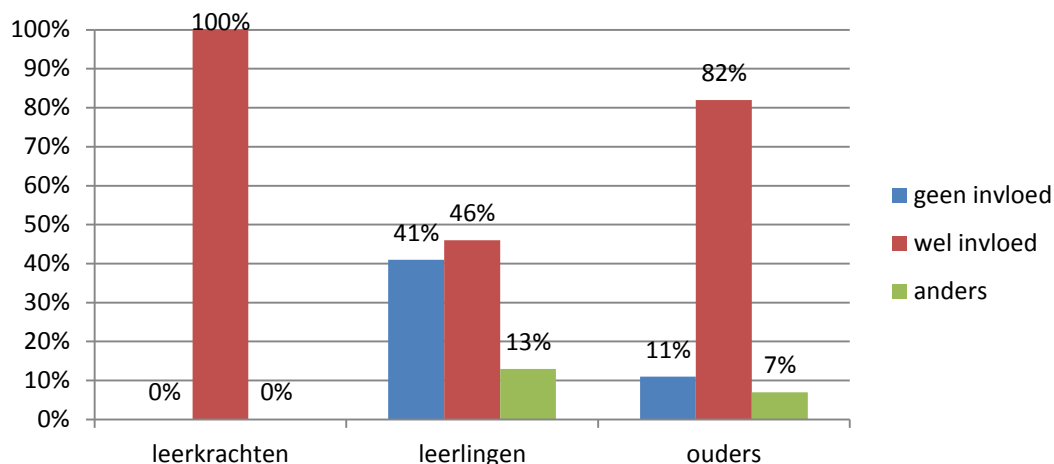

Figuur 3. Vorm van vrijheid door leerkrachten gegeven, door leerlingen genomen en door ouders verwacht (2013).

4.2 Deelvraag 3

In hoeverre zijn de verschillen in niveau, opvoeding en gedrag van invloed op de mate van positieve en negatieve vrijheid die gegeven kan worden op Daltonschool De Brink volgens leerkrachten, leerlingen, ouders en volgens de literatuur?

Het gehele team is van mening dat thuis en school in verbinding met elkaar staan en dat hoe er omgegaan wordt met vrijheid thuis invloed heeft op hoe er omgegaan wordt met vrijheid op school en andersom (figuur 4). Het merendeel van de leerlingen is van mening dat wat er thuis geleerd wordt op het gebied van vrijheid invloed heeft op hoe de leerlingen op school met vrijheid om kan gaan. Een bijna even grote groep leerlingen is van mening dat school en thuis twee aparte plaatsen zijn en niets met elkaar te maken hebben wat vrijheid betreft (17 leerlingen). 4 Leerlingen hebben een ander antwoord. Uit deze antwoorden blijkt dat ze de gestelde vraag niet goed hebben begrepen. De meerderheid van de ouders (45 ouders) is ook van mening dat school en thuis invloed hebben op elkaar wat het omgaan met vrijheid betreft. 6 Ouders zijn van mening dat dit geen invloed op elkaar heeft en 4 ouders zijn een andere mening toegedaan (thuis en school kunnen elkaar aanvullen en stimuleren / thuis en school staan in verbinding dus hebben invloed op elkaar, maar het kind kan goed (de één beter dan de ander) onderscheid maken tussen beide).

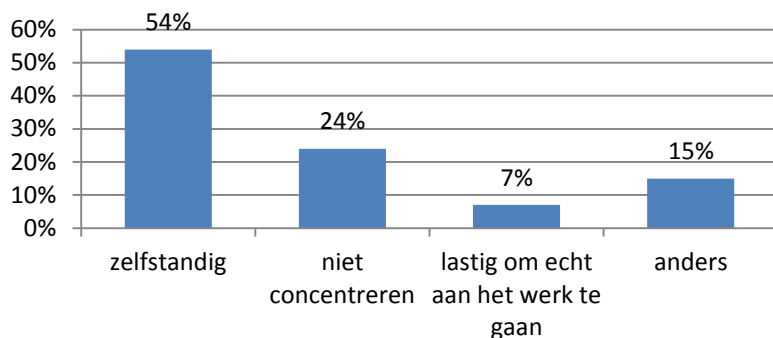

Figuur 4: Invloed vrijheid school in verbinding met thuis (2013).

4.3 Deelvraag 4

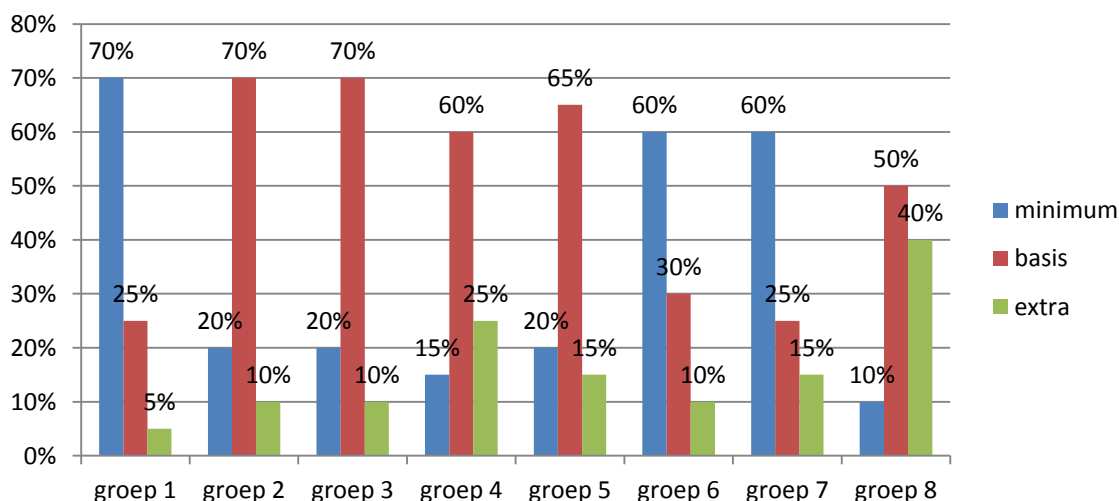
Wat denken kinderen aan te kunnen op het gebied van vrijheid in het kader van Daltononderwijs op Daltonschool De Brink?

Iets meer dan de helft van de leerlingen (22 leerlingen) geven aan prima zelfstandig te kunnen werken in de hal (figuur 5). 10 Leerlingen kunnen zich niet concentreren in de hal en 3 leerlingen vinden het lastig om echt aan het werk te gaan in de hal. 6 Leerlingen geven een ander antwoord (ik kan het wel, maar ik doe daar bijna niks / soms weet ik niet wat ik dan moet doen / ik vind het niet handig in de hal, want ik heb moeite met rekenen / sommige kinderen praten heel veel in de hal en het is lastig om je te concentreren / 2 leerlingen hebben niets ingevuld bij anders).

Figuur 5. Hoe gaan leerlingen van obs De Brink met vrijheid om in de hal (2013).

Daarnaast is onderzocht hoe de actuele situatie in het geven van vrijheid door leerkrachten is tijdens het werken aan de taak. In onderstaande grafiek (figuur 6) zijn de percentages af te lezen van leerlingen die per groep in een bepaald niveau geplaatst zijn door de leerkracht. Dit is een schatting.

Figuur 6. Inschatting percentages niveaus vrijheid per groep per leerkracht

4.4 Deelvraag 5

Welke vaardigheden vinden leerkrachten, ouders en leerlingen van Daltonschool De Brink passen bij de verschillende niveaus van vrijheid in het kader van Daltononderwijs (minimum, basis, extra)?

Hieronder zijn schematisch de uitkomsten van de groepsinterviews weergegeven, te beginnen met de minimumdoelen, vervolgens de basisdoelen en daarna de extra doelen (tabel 1, 2 en 3). Deze doelen zijn vaardigheden die door de onderzoeker zijn omgezet in doelen, aan de hand van de

vaardigheden die benoemd zijn door de onderzoeksgroepen tijdens de groepsinterviews (bijlage 4, 5, 6 en 7).

Tabel 1. *Schematische weergave minimumdoelen bij omgaan met vrijheid*

Leerkrachten	Leerlingen	Ouders
Leerlingen...	Leerlingen...	Leerlingen...
...kunnen hun aandacht bij hun werk houden ...kunnen hun taak aftekenen ...kunnen veilig omgaan met materiaal ...kunnen luisteren (goede luisterhouding aannemen) ...kunnen op een vaste werkplek hun werk maken ...durven praten/aandacht vragen/vragen stellen ...kunnen één taak af maken (met eventueel ondersteuning materialen) ...kunnen de minimumtaken aan	...luisteren naar de leerkracht ...kunnen stil zijn ...hebben iedere dag hun (minimum) werk af ...zijn niet brutaal ...letten op ...kunnen stil zitten ...kunnen zich gedragen, zowel binnen als buien ...lezen de taken goed	...zijn gehoorzaam ...kunnen stil zitten ...kunnen in de klas samenwerken ...kunnen luisteren ...kunnen stil werken ...durven hulp vragen ...kunnen één taak plannen ...kunnen één taak zelfstandig werken ...begrijpen wat een leerkracht zegt

Tabel 2. *Schematische weergave basisdoelen bij omgaan met vrijheid*

Leerkrachten	Leerlingen	Ouders
Leerlingen...	Leerlingen...	Leerlingen...
...kunnen met een hakaart in de hal werken ...kunnen andere kinderen helpen ...kunnen zich concentreren ...kunnen zelf corrigeren ...kunnen hun taak plannen (dag/week) ...kunnen zelfstandig materialen pakken ...kunnen zelfstandig hun werkplek bepalen ...kunnen rustig van klas wisselen ...zijn in staat in tijd te plannen, te werken en tijdig terug te komen naar de klas van het zelfstandig werken op een andere plaats binnen de school ...kunnen zelf beslissen met welke taak hij/zij bezig gaat	...vallen andere leerlingen niet lastig in bijvoorbeeld de hal ...kunnen in de hal stil werken ...pesten niet en respecteren elkaar ...kunnen zelfstandig aan de taak werken ...doen wat er van hen verwacht wordt ...plannen hun taak (dag/week)	...kunnen een realistische planning maken ...kunnen zich concentreren ...kunnen en durven hulp vragen ...zijn verantwoordelijk voor de te maken taak ...kunnen organiseren ...kunnen zelfstandig een taak plannen en maken (dag/week) ...kunnen hulp bieden aan andere leerlingen (groene kant dobbelsteen)

Tabel 3. Schematische weergave extra doelen bij omgaan met vrijheid

Leerkrachten	Leerlingen	Ouders
Leerlingen...	Leerlingen...	Leerlingen...
...kunnen een werkstuk plannen ...kunnen bepalen wat ze zelf extra willen leren (eigen invulling voor een deel van de taak) ...kunnen zelfstandig door de leerstof heen ...kunnen leiding geven aan een groep ...kunnen buiten school zonder toezicht taken uitvoeren ...kunnen zelf de benodigde materialen verzamelen ...kunnen zelf kritisch nakijken en doelen stellen ...durven te werken buiten de comfortzone	...kunnen zelf werk kiezen ...zoeken naar uitdaging ...maken gebruik van de tijd die over is ...zijn zelfstandig en gedragen zich	...hebben zelfkennis ...kunnen reflecteren ...hebben een goed overzicht over het te maken werk ...kunnen vooruit plannen ...kunnen andere leerlingen hulp bieden en uitleg geven ...zijn in staat de tijd op een goede manier in te delen

4.5 Deelvraag 6

Hoe ziet het uiteindelijke format voor aanbeveling eruit voor de verschillende niveaus van vrijheid in het kader van Daltononderwijs (minimum, basis, extra)?

Tabel 4. Differentiatietabel vrijheid in het kader van Daltononderwijs (2013)

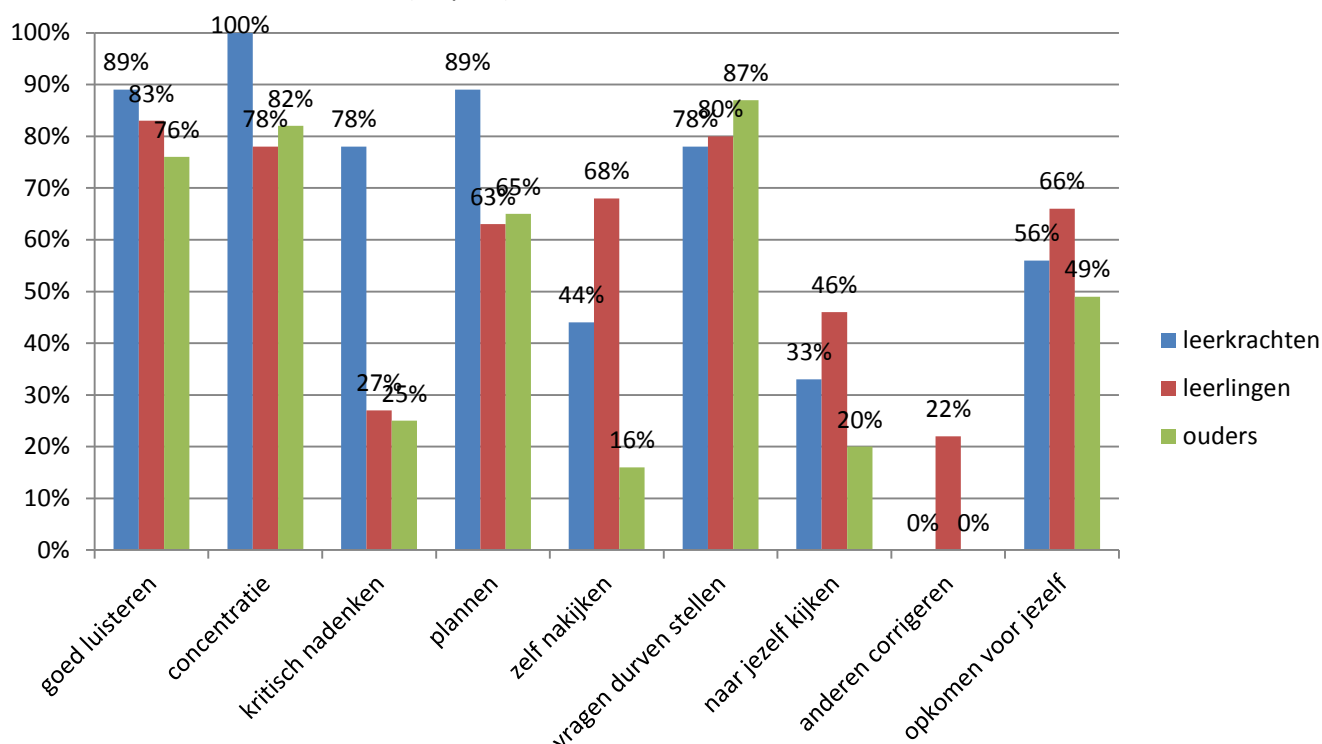
Differentiatietabel vrijheid in het kader van Daltononderwijs		
Minimum	Basis	Extra
De leerling...	De leerling...	De leerling...
...kan luisteren naar de leerkracht ...kan onder begeleiding in de klas samenwerken ...kan één taak plannen en maken (minimumtaak) ...kan geconcentreerd werken aan één taak ...durft en kan vragen stellen ...kan op een verantwoorde manier omgaan met materialen ...gedraagt zich volgens de gedragsregels die gelden binnen de school en de klas	...beheerst de minimumdoelen ...kan volgens de halregels in de hal zelfstandig werken ...kan andere leerlingen helpen ...kan het gemaakte werk waar gewenst zelf corrigeren ...kan zelfstandig de werkplek bepalen en daar op de juiste manier werken ...kan zelfstandig de benodigde materialen pakken en gebruiken ...kan een (dag/week) taak realistisch plannen ...voelt zich verantwoordelijk voor de te maken taken ...kan kritisch nadenken	...beheerst de basisdoelen ...kan een eigen invulling voor een deel van de taak maken ...kan zelfstandig door een groot gedeelte van de leerstof heen ...kan leiding geven aan een groepje leerlingen ...zoekt naar uitdaging en maakt efficiënt gebruik van de tijd die over is ...kan reflecteren op het eigen werk en gedrag ...kan vooruit plannen ...kan buiten de school zonder toezicht taken uitvoeren ...kan voor zichzelf opkomen

Het uiteindelijke format voor aanbeveling voor de verschillende niveaus van vrijheid in het kader van Daltononderwijs is samengesteld door de onderzoeker. Daarbij zijn de gegevens van tabel 1, 2 en 3 gebruikt en zijn dubbele doelen (vaardigheden genoemd door meerdere deelgroepen van dit onderzoek) eruit gefilterd.

4.6 Deelvraag 7

Welke vaardigheden moet een leerling bezitten om de einddoelen van een niveau (minimum, basis, extra) te halen volgens leerkrachten, ouders en leerlingen van Daltonschool De Brink?

De volgende vaardigheden vinden de leerkrachten zeer belangrijk om om te kunnen gaan met vrijheid: goed luisteren, concentreren, kritisch nadenken, plannen en vragen durven stellen (figuur 7). 4 Leerkrachten vinden zelf nakijken bij de minimale vaardigheden horen, 3 leerkrachten het naar zichzelf kunnen kijken, 5 leerkrachten het opkomen voor zichzelf en als aanvulling werd door één leerkracht goed begrijpend lezen gegeven. De volgende vaardigheden vinden de leerlingen zeer belangrijk om om te kunnen gaan met vrijheid: goed luisteren, concentreren, plannen, zelf nakijken, vragen durven stellen en opkomen voor zichzelf. Daarnaast vinden 11 leerlingen kritisch nadenken belangrijk, 19 leerlingen het naar zichzelf kunnen kijken en 9 leerlingen het corrigeren van anderen. Ouders zijn van mening dat vragen durven stellen zeer belangrijk is, net als goed luisteren, concentratie, plannen en opkomen voor jezelf. In mindere mate worden kritisch nadenken, zelf nakijken en naar jezelf kijken genoemd. Als aanvulling wordt door een ouder genoemd het stil kunnen werken tot de klas klaar is (respect).

Figuur 7. Vaardigheden leerlingen om om te kunnen gaan met vrijheid (2013)

4.7 Deelvraag 8

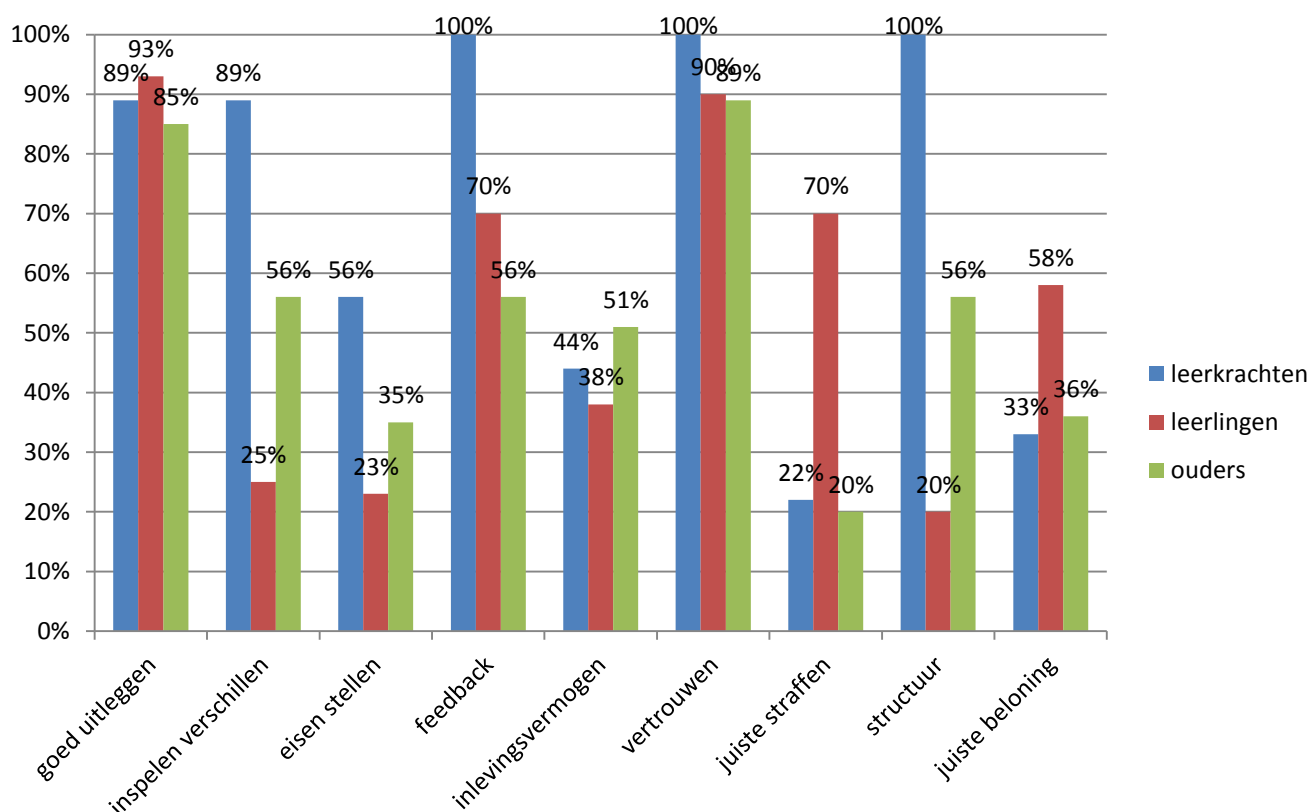
Welke vaardigheden moet een leerkracht bezitten om een leerling te helpen ontwikkelen naar het volgende niveau (minimum, basis, extra) volgens leerkrachten, ouders en leerlingen van Daltonschool De Brink?

De leerkrachten van Daltonschool De Brink vinden feedback geven, vertrouwen geven en structuur bieden de meest belangrijke vaardigheden voor een leerkracht om de leerlingen te leren omgaan

met vrijheid die gegeven wordt tijdens het maken van een taak (figuur 8). Daarnaast worden goed kunnen uitleggen en inspelen op verschillen door 8 leerkrachten genoemd. Eisen stellen, inlevingsvermogen hebben, juiste straffen en beloningen kunnen geven worden door respectievelijk 5, 4, 2 en 3 leerkrachten als belangrijke vaardigheden genoemd.

De leerlingen van Daltonschool De Brink vinden goed uitleggen, feedback geven, vertrouwen geven, de juiste straffen en beloningen geven de meest belangrijke vaardigheden voor een leerkracht om de leerlingen te leren omgaan met vrijheid die gegeven wordt tijdens het maken van een taak.

Daarnaast worden door 10 leerlingen het inspelen op verschillen genoemd, door 9 leerlingen het eisen stellen, door 15 leerlingen inlevingsvermogen hebben en door 8 leerlingen structuur kunnen bieden.

Figuur 8. Vaardigheden leerkracht om een kind te leren ontwikkelen op het gebied van vrijheid (2013)

Tevens wordt deze deelvraag besproken tijdens de groepsinterviews. Hier zijn onderstaande vaardigheden benoemd als aanvullen op figuur 9.

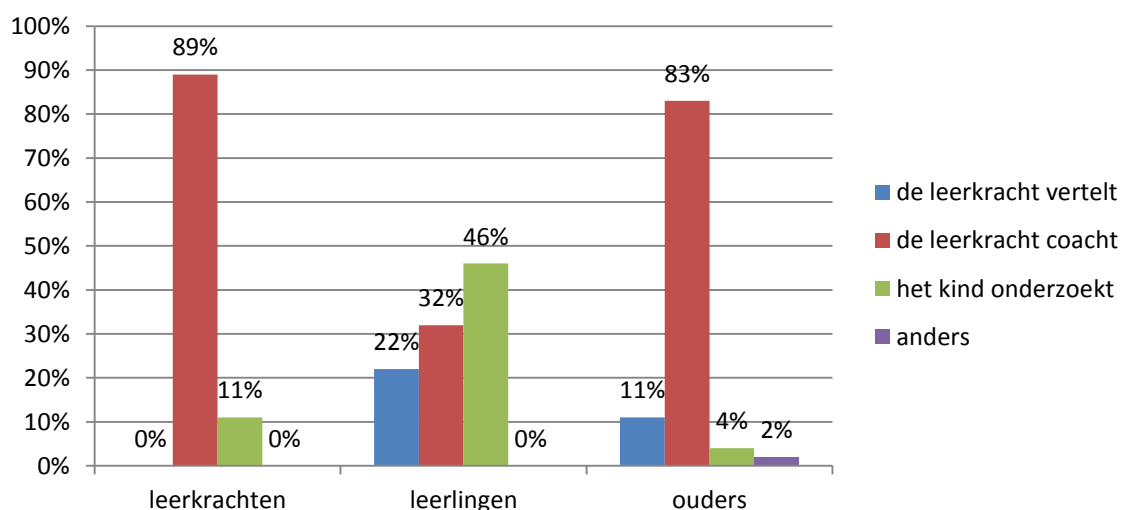
- ✓ Grenzen stellen
- ✓ Tijd voor de leerlingen hebben
- ✓ Kennis van wat een leerling moet weten
- ✓ Normaal taalgebruik en respect
- ✓ Goed klassenmanagement
- ✓ Sturen
- ✓ Samenvatten
- ✓ Reflecterend vermogen
- ✓ Flexibel zijn
- ✓ Kennis en inzicht (sociale kaart, probleemkinderen, ontwikkeling van het kind)

4.8 Deelvraag 10

Hoe kan feedback een rol spelen bij het stimuleren en leren ontwikkelen in het omgaan met vrijheid in het kader van Daltononderwijs op Daltonschool De Brink?

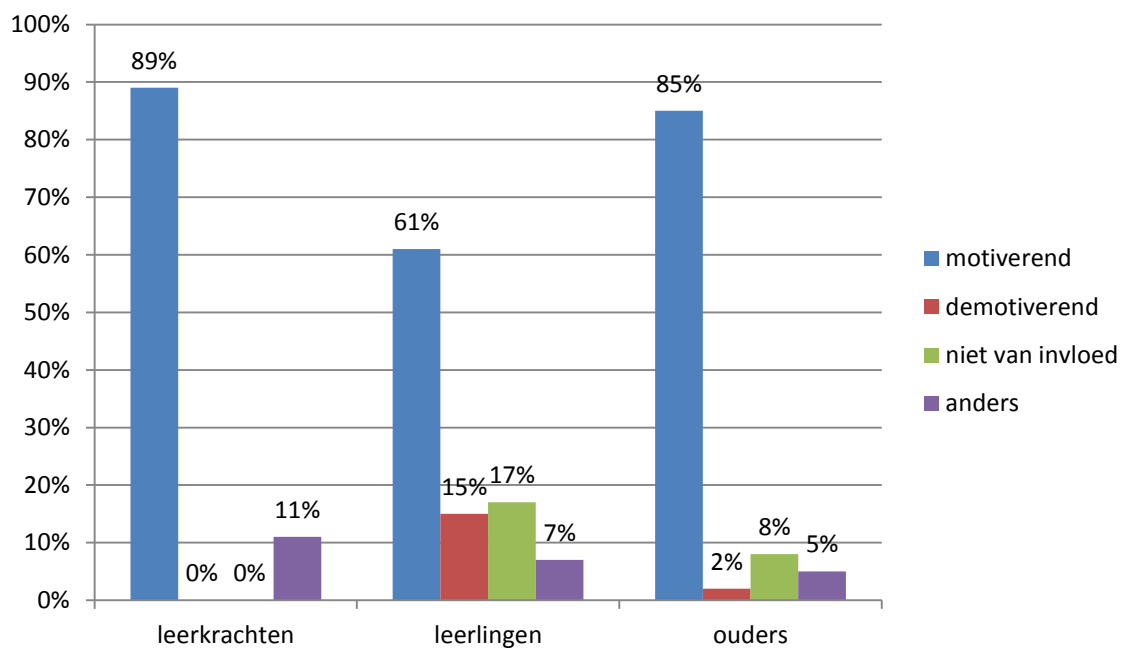
Het merendeel van de leerkrachten van Daltonschool De Brink is van mening dat een leerling verder kan groeien in het omgaan met vrijheid door te coachen en te begeleiden, terwijl het kind leert om te gaan met vrijheid (figuur 9). Eén leerkracht is van mening van de leerling verder kan groeien door zelf te onderzoeken wat hij/zij nog kan leren en daarbij eventueel hulp van de leerkracht vraagt.

De meningen van de leerlingen over het groeien in omgaan met vrijheid zijn verdeeld in ongeveer drie gelijke groepen, waar de meeste leerlingen kiezen voor het zelf bekijken van wat er nog geleerd kan worden in het omgaan met vrijheid en daarbij de hulp van de leerkracht vragen (19 leerlingen). Een totaal van 13 leerlingen is van mening beter te worden in het omgaan met vrijheid doordat de leerkracht vertelt wat er goed gaat en wat niet. 9 Leerlingen hebben gekozen voor de optie dat de leerkracht vertelt hoe om te gaan met vrijheid en zij dit vervolgens uitvoeren. Ouders zijn van mening dat de rol van de leerkracht de coachende rol moet zijn bij het ontwikkelen in het omgaan met vrijheid. 6 Ouders vinden dat de leerkracht het kind moet vertellen hoe om te gaan met vrijheid en 2 ouders zijn van mening dat hun kind dit zelf moet onderzoeken. Eén ouder vindt dat de leerkracht moet onderzoeken wat een kind aan kan qua vrijheid en dit aan moet bieden aan dit kind.

Figuur 9. Hoe kan een kind zich ontwikkelen in vrijheid? (2013).

Tevens is onderzocht hoe het indelen in niveaus van invloed is op de prestaties van de kinderen. In figuur 10 is de mening over dit onderwerp van leerkrachten, leerlingen en ouders te lezen. 8 Leerkrachten zijn van mening dat het indelen in niveaus (minimum, basis en extra) motiverend werkt, omdat het kind zich op zijn eigen niveau kan ontwikkelen. Eén leerkracht geeft aan bij anders dat het duidelijkheid biedt voor de leerlingen. Een ruime meerderheid van de leerlingen, 25 van de 41, vindt het prettig dat er een niveauverdeling is, omdat ze dan werk krijgen die bij hen past. 6 Leerlingen vinden dit niet prettig, omdat ze dan op een ander niveau werken en ze zich anders voelen en 7 leerlingen maakt het niets uit. Er zijn 3 leerlingen die een ander antwoord hebben gegeven (ik voel mij basis en dat is ook zo, ik krijg soms werk, maar dan verveel ik mij, ik vind het werk altijd wat te makkelijk). De meeste ouders zijn van mening dat de verdeling in niveaus motiverend werkt voor hun kind. Er is 1 ouders die een negatieve uitwerking bij haar kind vaststelt en 3 ouders die een andere mening zijn toebedeeld (het werkt niet stimulerend wanneer mijn kind niet uitgedaagd wordt, mijn kind vindt het vervelend om in een minimumgroep te zitten).

Figuur 10. Invloed verdeling in niveaus op de prestaties van de leerlingen (2013).

Hoofdstuk 5 Conclusies, aanbevelingen en discussie

Voor dit praktijkgericht onderzoek is onderzoek verricht door middel van literatuurstudie, enquêtes en groepsinterviews om antwoord te kunnen geven op de vraag hoe differentiatie in (positieve en negatieve) vrijheid in het kader van Daltononderwijs er per niveau uit ziet voor Daltonschool De Brink en welke vaardigheden een leerkracht moet bezitten om een leerling te helpen een stap verder te komen in het omgaan met vrijheid in het kader van Daltononderwijs op Daltonschool De Brink. De uitkomsten van dit onderzoek zorgen ervoor dat leerkrachten op Daltonschool De Brink de ontwikkeling van de leerlingen op het gebied van vrijheid in het kader van Daltononderwijs kunnen stimuleren en begeleiden. In paragraaf 5.1 wordt antwoord gegeven op de drie onderzoeksvragen die samen de centrale onderzoeksvraag vormen. Daarbij worden niet alleen conclusies getrokken, maar ook aanbevelingen gedaan. In paragraaf 5.2 worden discussiepunten weergegeven.

5.1 Conclusies en aanbevelingen

Onderzoeksvraag 1: Wat maakt dat leerlingen verschillen in de mate waarin ze positieve en negatieve vrijheid aankunnen?

Ouders, leerlingen en leerkrachten zijn het voor het merendeel eens over de definitie van vrijheid in het kader van Daltononderwijs op De Brink: leerlingen zijn zelf verantwoordelijk voor de te maken taak en wanneer ze deze uitvoeren. Dit komt overeen met de definitie van Berends (2008): leerlingen krijgen vertrouwen van de leerkracht en zijn verantwoordelijk voor hun eigen taak en hoe en wanneer ze deze uitvoeren (keuzevrijheid). 78% van de leerlingen geven in de enquête aan dat ze middels gedeelde sturing werken; de leerkracht geeft de taak aan en de leerlingen kiezen zelf de volgorde van de taken.

Vanuit de literatuur blijkt dat leerlingen verschillen in de mate waarin ze positieve en negatieve vrijheid aankunnen, waarbij negatieve vrijheid de ruimte is om je eigen gang te gaan en positieve vrijheid het vermogen om je eigen gang te gaan. Inspelen op het vermogen van leerlingen om hun eigen gang te gaan is gunstig voor het leren (Van der Ploeg, 2007). Buiten het onderwijs zijn een aantal aspecten aan te wijzen die van invloed zijn op de positieve vrijheid: het verschil in 'distal' en 'proximal' moederen, autoritair versus autoritatief ouderschap, taalgebruik en instructie. Leerkrachten en ouders van De Brink geven aan dat hoe er thuis omgegaan wordt met vrijheid van invloed is op hoe er door hun kind op school met vrijheid omgegaan wordt en andersom. Deze directe verbinding laat zien dat de verschillen in de mate waarop er met vrijheid omgegaan wordt op school deels voortkomen uit omgevingsvariabelen. Gezien de leerlingpopulatie van De Brink, waar 50% van de leerlingen allochtoon zijn, 1/3 van leerlingen uit groep 8 jaarlijks geplaatst wordt in een lwoo-klas en veel leerlingen uit een gezin met een laag sociaal-economische status komen (wat van invloed is op de woordenschat en het taalgebruik en er minder sprake is van instructie) kan er geconcludeerd worden dat leerlingen op De Brink niet dezelfde mate van positieve vrijheid aankunnen. Daarbij is de uitslag dat bijna de helft van de leerlingen vindt dat school en thuis niets met elkaar te maken hebben discutabel. De vraag rijst of de leerlingen überhaupt in staat zijn deze verbinding te herkennen en of deze vraag gesteld had moeten worden.

Aanbevelingen naar aanleiding van de uitkomst van onderzoeksvraag 1 zijn:

- ✓ Nader onderzoek naar welke gedragsverschillen er onder welke omstandigheden zijn die leerkrachten benoemen als problematisch versus onproblematisch (vrijheid krijgen, maar vrijheid niet aankunnen versus vrijheid krijgen en vrijheid aankunnen).
- ✓ Nader onderzoek naar welke kenmerken de leerlingen die vrijheid niet aankunnen onderscheiden van de leerlingen die vrijheid wel aankunnen (welke SES-kenmerken, welke andere thuiskenmerken, welke niveau/prestatie-kenmerken, welke karakterkenmerken, etc.)

Onderzoeksvraag 2: Wat wordt er verstaan onder de drie niveaus (minimum, basis, extra) van vrijheid in het kader van Daltononderwijs op Daltonschool De Brink?

Dit onderzoek vooronderstelt dat op basis van de verdeling van drie niveaus, vergelijkbaar met de niveaus tijdens het taakwerk, kunnen worden onderscheiden op het gebied van vrijheid in het kader van Daltononderwijs. Middels differentiatie wordt geprobeerd zo optimaal mogelijk aan te sluiten op het individuele niveau van een leerling (Van der Veen, 2011). Middels praktijkonderzoek is getracht de vaardigheden die een leerling nodig heeft per niveau in kaart te brengen. Deze vaardigheden zijn uiteindelijk omgezet in doelen per niveau.

De helft van de leerlingen die de enquête heeft ingevuld geeft aan goed zelfstandig te kunnen werken in de hal (figuur 5). De andere helft kan niet goed werken in de hal door verschillende oorzaken. In de beschrijving van doelen per niveau wordt door zowel leerkrachten, leerlingen als ouders aangegeven dat het werken in de hal (werken buiten de klas) hoort bij de basisdoelen (en de extra doelen). De percentages van vrijheid die op basis en extra niveau gegeven wordt door de leerkracht verschillen per groep: groep 5 80%, groep 6 40%, groep 7 40% en groep 8 90%. Van deze groepen heeft 54% aangegeven goed zelfstandig in de hal te kunnen werken. Hieruit zou de conclusie getrokken kunnen worden dat er teveel vrijheid gegeven wordt in groep 5 en 8 en iets te weinig vrijheid in groep 6 en 7. Toch is dit zeer afhankelijk van de leerlingen in de groep en zouden deze percentages ook juist kunnen zijn. Verder onderzoek rond dit onderwerp lijkt nodig.

In gesprek met leerkrachten, ouders en leerlingen tijdens de groepsinterviews is gebleken dat de vaardigheden van leerlingen die passen bij een bepaald niveau van vrijheid redelijk overeenkomen. Deze vaardigheden zijn vaardigheden die beheerst moeten worden wil een leerling geplaatst kunnen worden in één van de niveaus van vrijheid in het kader van Daltononderwijs. Om deze reden zijn deze vaardigheden rechtstreeks omgezet in doelen (tabel 4, blz. 22).

Aanbevelingen naar aanleiding van de uitkomst van onderzoeksvraag 2 zijn:

- ✓ Praktijkonderzoek van 10 weken verrichten naar de vastgestelde doelen per niveau. Daarna in het team de bevindingen verzamelen en de tabel evalueren en eventueel bijstellen.
- ✓ Door middel van observatie onderzoeken of het zelfbeeld van de leerlingen voor wat betreft het omgaan met vrijheid in het kader van Daltononderwijs klopt, gezien het verschil in percentage leerlingen dat aangeeft zelfstandig te kunnen werken in de hal en het percentage vrijheid dat per niveau per groep gegeven wordt.

Onderzoeksvraag 3: Welke vaardigheden moeten leerlingen en leerkrachten bewerkstelligen om de einddoelen van de drie verschillende niveaus te beheersen en welke rol kan feedback hierin spelen?

Door middel van de enquêtes en groepsinterviews zijn de belangrijkste vaardigheden vastgesteld voor de einddoelen per niveau van vrijheid in het kader van Daltononderwijs. Tevens zijn de vaardigheden die een leerkracht moet bezitten om een leerling te helpen ontwikkelen op het gebied van omgaan met vrijheid vastgesteld (tabel 5).

Tabel 5. *Leerkrachtvaardigheden vrijheid in het kader van Daltononderwijs (2013)*

Leerkrachtvaardigheden vrijheid in het kader van Daltononderwijs
De leerkracht...
...kan goed uitleggen ...kan inspelen op verschillen ...kan feedback geven (en ontvangen) ...heeft vertrouwen in de ontwikkeling van iedere leerling ...biedt structuur ...heeft het klassenmanagement op orde ...heeft respect voor de leerling ...kan reflecteren

Om goed te differentiëren moet er aan een aantal voorwaarden voldaan worden (Van der Veen 2011): er is sprake van een respectvolle sfeer in de klas, er wordt ingespeeld op eerder verworven kennis en de beginsituatie van de leerlingen, lessen worden zo ontworpen dat ook individuele leerlingen aan hun trekken komen en leerlingen krijgen regelmatig feedback. Hierdoor kan iedere leerling succes behalen, is de leraar coach, leert de leerling hoe problemen opgelost kunnen worden en kritisch na te denken. Stevens (2009) noemt dat het goed zou zijn om te beoordelen op inzet en prestatie. Door ook inzet aandacht te geven, zullen de prestaties beter zijn en de motivatie ook.

Ouders en leerlingen zijn het grotendeels eens over dat een leerling zich verder kan ontwikkelen in het omgaan met vrijheid in het kader van Daltononderwijs door middel van een coachende en begeleidende rol van de leerkracht. De mening van de leerlingen is zeer divers en daaruit kan geconcludeerd worden dat leerlingen verschillende behoeften hebben wat betreft de rol van de leerkracht bij begeleiding in de ontwikkeling in het omgaan met vrijheid. Over de invloed van de verdeling in niveaus (minimum, basis, extra) wordt ook verschillend gedacht. Ouders en leerkrachten zijn van mening dat dit motiverend werkt, aangezien de leerling aangepast werk op het eigen niveau krijgt, maar leerlingen zijn iets minder enthousiast en een aantal leerlingen vindt de verdeling zelfs demotiverend.

Feedback komt in de literatuurstudie naar voren als een zeer krachtig middel om een leerling te motiveren en te stimuleren te leren. Feedback geven wordt in de enquêtes en in de groepsinterviews ook genoemd als een belangrijke vaardigheid voor de leerkracht. Feedback wordt dan ook gebruikt om het gat tussen wat begrepen wordt en wat begrepen zou moeten worden te dichten (Hattie & Timperley, 2007). Het draagt bij aan het ontwikkelen van het verantwoordelijkheidsgevoel en zelfwaarde (Skenderis & Laskaridou, 2010). Dit verantwoordelijkheidsgevoel is belangrijk om om te kunnen gaan met de gegeven en verkregen vrijheid in het kader van Daltononderwijs.

Aanbevelingen naar aanleiding van de uitkomst van onderzoeksvraag 3 zijn:

- ✓ Onderzoek naar de verschillen in begeleiding en coaching van leerlingen wat betreft de ontwikkeling in het omgaan met vrijheid op het gebied van Daltononderwijs, om zo aan te sluiten op de individuele behoeften van de leerlingen.
- ✓ Structurele feedback op het gebied van vrijheid in het kader van Daltononderwijs implementeren in de dagelijkse routine van lesgeven op Daltonschool De Brink om zo het verantwoordelijkheidsgevoel van de leerlingen te vergroten en de leerlingen te helpen ontwikkelen op het gebied van vrijheid.

5.2 Discussie

Dit onderzoek vooronderstelt dat differentiatie in drie niveaus bijdraagt aan de ontwikkeling van de leerlingen van Daltonschool De Brink op het gebied van vrijheid in het kader van Daltononderwijs. Deze vooronderstelling is gebaseerd op het werken in niveaus op het gebied van rekenen, taal/spelling en lezen in het taakwerk op De Brink, passend bij de Daltonprincipes (Röhner & Wenke, 1999). Daarbij noemt Berends (2008) vier vormen in de mate van vrijheid en verantwoordelijkheid die teruggebracht kunnen worden naar vergelijkbare vormen als minimum, basis en extra, namelijk: leerkrachtgestuurd, gedeelde sturing en leerlinggestuurd. Differentiatie wordt niet door iedereen gezien als middel om beter aan te sluiten aan de individuele behoeften van de leerling. Stevens (2009) ziet differentiatie als een woord dat uit verlegenheid is ontstaan en is van mening dat dit de prestatiemotivatie schaadt. Het zou volgens hem beter zijn om te beoordelen op inzet en prestatie. Aangezien een aantal leerlingen aangeeft dat de verdeling in niveaus demotiverend werkt, is het wellicht goed te onderzoeken waarom dit het geval is bij deze leerlingen en of er ook feedback gegeven wordt over de inzet in combinatie met het resultaat.

Ongeveer 50% van het leren en leren leren komt vanuit de leerling zelf (Hattie, 2003). 20% van de invloed op de prestatie van de leerling zijn evenredig verdeeld tussen thuis, vrienden, school en directeur. De invloed van de leerkracht neemt 30% van het geheel in. Van der Ploeg (2007) noemt dat het onderwijs bijdraagt aan het vermogen van de leerling om zijn eigen gang te gaan (positieve vrijheid), maar dat ook buiten het onderwijs dit vermogen wordt bevorderd en ontwikkeld. Uit de gegevens van Hattie (2003) kan geconcludeerd worden dat de invloed van het onderwijs bij het ontwikkelen van positieve vrijheid veel groter is dan de invloed van thuis. Hier is alleen nog onvoldoende onderzoek naar verricht om een duidelijke en eerlijke conclusie te kunnen trekken en zal er onderzoek op dit gebied nodig zijn om te bewijzen of deze conclusie juist is.

Aan dit onderzoek hebben het gehele team, de helft van de leerlingen en tweederde van de ouders meegewerkt. Het is de vraag of alle partijen de gestelde vragen goed hebben begrepen. Vooral in de enquête van de leerlingen zijn hier vraagtekens bij te zetten. Om een compleet en reëel beeld te krijgen van hoe leerlingen in de ontwikkeling van het omgaan met vrijheid in het kader van Daltononderwijs staan, zullen er meerdere onderzoeken moeten plaatsvinden, zoals aangegeven in de aanbevelingen.

Literatuurlijst

Berends, R. (2008). *Vrijheid, vrijheid in gebondenheid of toch maar verantwoordelijkheid? Het begrip vrijheid in de praktijk van het Nederlandse daltononderwijs*. Gevonden op 17 maart 2012, op http://www.daltondeventer.nl/literatuur/titels/06_Het_begrip_vrijheid_in_de_praktijk_van_de_daltonschool.pdf

Daltonschool De Brink (2012). *Schoolgids*. Gevonden op 27 oktober 2012, op www.obs-brink.nl.

Harinck, F. (2010). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Apeldoorn: Garant.

Hattie, J. (2003). *Distinguishing expert teachers from novice and experienced teachers. Teachers make a difference. What is the research evidence?* Melbourne, ACER conference, 19-21 oktober 2003.

Hattie, J. & Timperley, H. (2007). The power of feedback. *Review of Educational Research*, 77 (1), 81-112.

Keuvelaar-van den Bergh, L., Ros, A. & Beijaard, D. (2013). Teacher feedback during active learning: current practices in primary schools. *British Journal of Educational Psychology*, 83 (2), 341-362.

Koomen, H.M.Y. & Thijs, J.T. (2004). Sociaal emotioneel functioneren en de leerkracht-leerling relatie. *Jaarboek Ontwikkelingspsychologie, orthopedagogiek en kinderpsychiatrie* 6. Houten: Bohn-Stafleu Van Loghum.

Marzano, R.J., Marzano, J.S. & Pickering, D.J. (2010). *Wat werkt: Pedagogisch handelen & klassenmanagement. Evidence-based strategieën voor iedere leraar*. Vlissingen: Bazalt.

Montague, M. , & Rinaldi, C. (2001). Classroom dynamics and children at risk: a follow up. *Learning Disability Quarterly*, 24, 75-83.

Nederlandse Dalton Vereniging (2013). Dit is Dalton. Gevonden op 13 juli 2013 op http://www.dalton.nl/html/ouders/page_1.php

Nederlandse Dalton Vereniging (2013). *Visitatie lidscholen primair Onderwijs. Een handleiding voor scholen en visiteurs*. Gevonden op 28 mei 2013, op http://www.dalton.nl/html/schoolleiding/page_6_2.php

Parkhurst, H. (1926). *An explanation of the Dalton Laboratory Plan*. Londen: Cornwall Gardens.

Ploeg, van der, P.A. (2007). *Negatieve vrijheid*. Gevonden op 21 december 2011, op <http://www.pietvanderploeg.nl/Negatieve%20vrijheid.pdf>

Ploeg, van der, P.A. (2007). *Positieve vrijheid*. Gevonden op 21 december 2011, op http://www.pietvanderploeg.nl/i_1.html

Röhner, R. & Wenke, H. (1999). *Leve de school. Daltononderwijs in de praktijk*. Nieuwegein: Arko Uitgeverij B.V.

Skenderis, T. & Laskaridou, C. (2010). Feedback: a basic ingredient. *Encuentro* 19, 74-80.

Tomlinson, C.A., Kaplan, S.N., Renzulli, J.S., Purcell, J.H., Leppien, J.H., Burns, D.E., Strickland, C.A. &

Imbeau, M.B. (2009). *The parallel Curriculum. A design to develop learner potential and challenge advanced learners*. Thousand Oakes: Corwin Press.

Touw, H. & Beurking, van, T. (2009). Professional in de spiegel: achtergronden. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 48 (11), 453-460.

Van Reede van Oudtshoorn, I. (2009). Differentiëren zonder label. *Egoscoop* 14 (1), 1-5.

Veen, van der, D. (2011). *Differentiatie uitgelegd*. Gevonden op 27 oktober 2012, op portal.rdmc.ou.nl

Veen, van der, D. (2011). *Differentiated instruction – hoe pakt u dat aan?* Gevonden op 27 oktober 2012, op portal.rdmc.ou.nl

Verstegen, R. & Lodewijks, H.P.B. (1997). Botsvragenlijst. *Interactiewijzer*. Assen: Van Gorcum.

Visitatieverslag (2010). *Visitatie lidscholen primair onderwijs Nederlandse Dalton Vereniging*. Op te vragen bij Daltonschool De Brink, bij administratie@obs-brink.nl.

Winter, de, R. (2004). *Opvoeding, onderwijs en jeugdbeleid in het algemeen belang. De noodzaak van een democratisch-pedagogisch offensief*. Gevonden op 16 december 2012, op http://www.wrr.nl/fileadmin/nl/publicaties/PDF-webpublicaties/Opvoeding__onderwijs_en_jeugdbeleid.pdf

Wolthuis, H., Wisselink, G., Sanders, L. & Berends, R. (2005). Ontwikkelingslijnen binnen Daltononderwijs. *JSW* 89, 6-8.

Bijlage 1 Leerkrachtenquête

Beste collega,

Op dit moment gaan de laatste drie maanden van mijn tweejarige studie Master Sen Interne Begeleiding in. In het kader van mijn praktijkgericht onderzoek ga ik in op de term 'vrijheid' in het kader van Daltononderwijs. Ik ga onderzoeken hoe wij de leerlingen een stapje verder kunnen helpen in het omgaan met vrijheid tijdens bijvoorbeeld taakwerk.

Daar heb ik jouw hulp dringend bij nodig. Wilt je deze enquête invullen en **voor vrijdag 26 april** weer in mijn postvak stoppen? Alvast bedankt voor de tijd en moeite!

Groeten,
Aaltje

Naam:

-Graag één antwoord per vraag aankruisen. Staat je antwoord er niet bij dan graag een antwoord invullen bij Anders...

-Een antwoord is niet goed of fout, het gaat om je persoonlijke mening en eerlijke antwoorden helpen om een goed beeld te krijgen over hoe vrijheid door leerkrachten wordt ervaren op De Brink.

1. Wat houdt vrijheid (bij Daltononderwijs) volgens jou in?

- ☐ Kinderen mogen zelf bepalen wat ze maken en leren
- ☐ Kinderen zijn zelf verantwoordelijk voor de te maken taak en wanneer ze deze uitvoeren
- ☐ Kinderen mogen hun eigen gang gaan op school
- ☐ Anders...

2. Welke vorm van vrijheid geef je aan het grootste gedeelte van de kinderen (80%) tijdens het werken aan de taak?

- ☐ leerkrachtgestuurd (de leerkracht bepaalt de taak en het kind de volgorde van de taken)
- ☐ gedeelde sturing (de leerkracht biedt keuzes en het kind kiest uit die keuzes (taken))
- ☐ leerlinggestuurd (het kind weet wat hij wil leren en neemt zelf initiatief in zijn leerproces)
- ☐ Anders...

3. Hoe kan een kind verder groeien in het omgaan met vrijheid op obs De Brink?

- ☐ De leerkracht vertelt hoe om te gaan met vrijheid en het kind probeert dit uit te voeren
- ☐ De leerkracht coacht en begeleidt het kind terwijl het leert om te gaan met vrijheid
- ☐ Het kind onderzoekt zelf wat hij/zij nog kan leren en vraagt eventueel hulp van de leerkracht
- ☐ Anders...

4. In hoeverre denk je dat hoe er omgegaan wordt met vrijheid thuis van invloed is op het omgaan met vrijheid op school (in bijvoorbeeld de taak) en andersom?

- ☐ Thuis en school zijn twee aparte plaatsen en dus heeft dit geen invloed op elkaar
- ☐ Thuis en school staan in verbinding met elkaar en dus heeft dit invloed op elkaar
- ☐ Anders...

5. Is het indelen in niveaus (minimum, basis, extra / leerkrachtgestuurd, gedeelde sturing, leerlinggestuurd) van invloed op de prestaties van de kinderen?

- ☐ Ja, het werkt motiverend, omdat het kind zich op zijn eigen niveau kan ontwikkelen
- ☐ Ja, het werkt demotiverend, omdat het kind op een ander niveau wordt beoordeeld
- ☐ Nee, het is niet van invloed op de prestaties
- ☐ Anders...

Bij vraag 6 en 7 kun je meerdere antwoorden aankruisen en aanvullen waar nodig.

6. Welke vaardigheden heeft een kind minimaal nodig om om te kunnen gaan met vrijheid die gegeven wordt tijdens het maken van een taak?

☐ goed luisteren	☐ zich kunnen concentreren	☐ kritisch nadenken
☐ plannen (in tijd)	☐ zelf na kunnen kijken	☐ vragen durven stellen
☐ naar zichzelf kijken	☐ anderen corrigeren	☐ opkomen voor zichzelf
☐ Aanvulling: _____		

7. Welke vaardigheden heeft een leerkracht nodig om uw kind te leren om te gaan met vrijheid die gegeven wordt tijdens het maken van een taak?

☐ goed uitleggen	☐ inspelen op verschillen	☐ eisen stellen
☐ feedback geven	☐ inlevingsvermogen	☐ vertrouwen geven
☐ juiste straffen geven	☐ structuur bieden	☐ juiste beloning geven
☐ Aanvulling: _____		

Vraag 8 is een inschattingsvraag en vraag 9 een open vraag.

8. In mijn praktijkgericht onderzoek ga ik uit van vrijheid gedifferentieerd in drie niveaus: minimum (leerkrachtgestuurd), basis (gedeelde sturing) en extra (leerlinggestuurd). Kun je een inschatting maken op basis van deze korte uitleg over de niveaus wat de percentages leerlingen zijn per niveau in jouw groep?

% minimum: _____ %

% basis: _____ %

% extra: _____ %

9. Zijn er nog andere zaken die je kwijt wilt over het differentiëren in vrijheid in het kader van Daltononderwijs?

Bijlage 2 Leerlingenquête

Hallo!

Ik ga op school onderzoeken hoe kinderen omgaan met vrijheid die je krijgt tijdens het werken aan de taak (bijvoorbeeld het werken in de hal). Daarbij heb ik je hulp nodig, want ik wil jullie graag helpen nog beter te kunnen leren en werken.

Het is belangrijk dat je de vragen invult zoals jij denkt dat het is en niet persé zoals jij denkt dat het zou moeten zijn. Dus als je werken in de hal lastig vindt, omdat je steeds afgeleid wordt of je het moeilijk vindt om te werken zonder hulp van juf of meester, dan vul je dat in. Geen enkel antwoord is fout, zolang het maar een eerlijk antwoord is.

Alvast heel erg bedankt dat je dit in wilt vullen!

Groetjes,
Juf Aaltje

Naam:

Eén antwoord per vraag aankruisen. Staat je antwoord er niet bij dan graag een antwoord invullen bij Anders...

1. Wat betekent vrijheid (bij Daltononderwijs) op De Brink volgens jou?

- ☐ Ik mag grotendeels zelf bepalen wat ik maak en leer in mijn taak
- ☐ Ik mag mijn eigen gang gaan op school
- ☐ Ik bekijk zelf wanneer ik mijn taak voor rekenen en taal maak en zorg dat het af komt
- ☐ Anders...

2. Hoe gaat het met vrijheid in de klas volgens jou?

- ☐ De juf/meester bepaalt wat ik maak en ik mag bepalen wat de volgorde is (wat ik eerst maak en wat daarna)
- ☐ De juf/meester geeft mij verschillende keuzes bij bijvoorbeeld rekenen en ik kies dan wat ik ga maken
- ☐ Ik weet wat ik wil leren en overleg dit met de juf/meester
- ☐ Anders...

3. Hoe ga jij om met de vrijheid die je krijgt bij het werken in de hal?

- ☐ Ik kan prima zelfstandig werken in de hal
- ☐ Ik kan me niet zo goed concentreren in de hal
- ☐ Ik vind het lastig om echt aan het werk te gaan in de hal
- ☐ Anders...

4. Hoe kan je beter worden in het omgaan met vrijheid op obs De Brink?

- ☐ De juf/meester vertelt hoe je om moet gaan met vrijheid en ik probeer te doen wat hij/zij zegt.
- ☐ De juf/meester vertelt wat er goed gaat bij mij en wat niet (in het omgaan met vrijheid) terwijl ik in de klas ben of in de hal werk
- ☐ Ik bekijk zelf wat ik nog kan leren in het omgaan met vrijheid en vraag hulp van de juf/meester
- ☐ Anders...

5. Hoe zit het met vrijheid die je thuis krijgt om dingen te doen en vrijheid die je op school krijgt bij bijvoorbeeld het werken in de hal?

- ☐ Thuis en school zijn twee aparte plaatsen en hebben niks met elkaar te maken
- ☐ Wat mijn ouders mij thuis leren en de vrijheid die ze geven heeft invloed op hoe ik op school met vrijheid om kan gaan
- ☐ Hoe ik op school omga met vrijheid, zo ga ik ook thuis met vrijheid om
- ☐ Anders...

6. Hoe is het voor jou dat er tijdens bijvoorbeeld rekenen drie groepen zijn: minimum, basis en extra?

- ☐ Dit vind ik prettig, omdat ik werk krijg dat bij mij past
- ☐ Dit vind ik niet prettig, omdat ik dan op een ander niveau werk en ik me anders voel
- ☐ Dit maakt me niet uit, ik werk er net zo goed om
- ☐ Anders...

Bij de volgende vragen kun je meerdere antwoorden aankruisen en aanvullen waar nodig.

7. Wat moet je kunnen als kind om goed om te kunnen gaan met vrijheid die je krijgt tijdens het maken van een taak?

☐ goed luisteren	☐ je kunnen concentreren	☐ kritisch nadenken
☐ plannen (in tijd)	☐ zelf na kunnen kijken	☐ vragen durven stellen
☐ naar jezelf kijken	☐ anderen corrigeren	☐ opkomen voor jezelf
☐ Aanvulling: _____		

8. Wat moet de juf/meester kunnen om een kind om te leren gaan met vrijheid die gegeven wordt tijdens het maken van een taak?

☐ goed uitleggen	☐ inspelen op verschillen	☐ eisen stellen
☐ feedback geven	☐ inlevingsvermogen	☐ vertrouwen geven
☐ juiste straffen geven	☐ structuur bieden	☐ juiste beloning geven
☐ Aanvulling: _____		

9. Ik wil wel mee doen met een groepsinterview samen met andere kinderen van groep 5 t/m 8 om te praten over vrijheid in het Daltononderwijs.

- ☐ Ja ☐ Nee

Bijlage 3 Ouderenquête

Beste ouder/verzorger,

Op dit moment gaan de laatste drie maanden van mijn tweejarige studie Master Sen Interne Begeleiding in. In het kader van mijn praktijkgericht onderzoek ga ik in op de term 'vrijheid' in het kader van Daltononderwijs. Ik ga onderzoeken hoe wij de leerlingen een stapje verder kunnen helpen in het omgaan met vrijheid tijdens bijvoorbeeld taakwerk.

Daar heb ik uw hulp dringend bij nodig. Wilt u deze ouderenquête invullen en **voor vrijdag 26 april** weer aan uw kind meegeven naar school? Ik bedank u alvast voor uw tijd en moeite, ook namens alle kinderen!

Met vriendelijke groet,
Aaltje Bosma
Intern Begeleider

Naam:

-Graag één antwoord per vraag aankruisen. Staat uw antwoord er niet bij dan graag een antwoord invullen bij Anders...

-Een antwoord is niet goed of fout, het gaat om uw persoonlijke mening en uw eerlijke antwoorden helpen om een goed beeld te krijgen over hoe vrijheid door ouders wordt ervaren op De Brink.

1. Wat is de reden dat u voor Daltonschool De Brink heeft gekozen als school voor uw kind?

- ☐ Uit praktisch oogpunt: De Brink staat dicht bij onze woning
- ☐ De visie van het Daltononderwijs sprak mij aan
- ☐ De school zelf sprak mij aan, niet specifiek het Daltononderwijs
- ☐ Anders...

2. Wat houdt vrijheid (bij Daltononderwijs) volgens u in?

- ☐ Kinderen mogen zelf bepalen wat ze maken en leren
- ☐ Kinderen zijn zelf verantwoordelijk voor de te maken taak en wanneer ze deze uitvoeren
- ☐ Kinderen mogen hun eigen gang gaan op school
- ☐ Anders...

3. Welke vorm van vrijheid kan uw kind volgens u aan tijdens het werken aan de taak?

- ☐ leerkrachtgestuurd (de leerkracht bepaalt de taak en mijn kind de volgorde van de taken)
- ☐ gedeelde sturing (de leerkracht biedt keuzes en mijn kind kiest uit die keuzes (taken))
- ☐ leerlinggestuurd (mijn kind weet wat hij wil leren en neemt zelf initiatief in zijn leerproces)
- ☐ Anders...

4. Hoe kan uw kind verder groeien in het omgaan met vrijheid op obs De Brink?

- ☐ De leerkracht vertelt hoe om te gaan met vrijheid en mijn kind probeert dit uit te voeren
- ☐ De leerkracht coacht en begeleidt mijn kind terwijl het leert om te gaan met vrijheid
- ☐ Mijn kind onderzoekt zelf wat hij/zij nog kan leren en vraagt eventueel hulp van de leerkracht
- ☐ Anders...

5. In hoeverre denkt u dat hoe er omgegaan wordt met vrijheid thuis van invloed is op het omgaan met vrijheid op school (in bijvoorbeeld de taak) en andersom?

- ☐ Thuis en school zijn twee aparte plaatsen en dus heeft dit geen invloed op elkaar
- ☐ Thuis en school staan in verbinding met elkaar en dus heeft dit invloed op elkaar
- ☐ Anders...

6. Is het indelen in niveaus (minimum, basis, extra / leerkrachtgestuurd, gedeelde sturing, leerlinggestuurd) van invloed op de prestaties van uw kind?

- ☐ Ja, het werkt motiverend, omdat mijn kind zich op zijn eigen niveau kan ontwikkelen
- ☐ Ja, het werkt demotiverend, omdat mijn kind op een ander niveau wordt beoordeeld
- ☐ Nee, het is niet van invloed op zijn/haar prestaties
- ☐ Anders...

Bij de volgende vragen kunt u meerdere antwoorden aankruisen en aanvullen waar nodig.

7. Welke vaardigheden heeft een kind minimaal nodig om om te kunnen gaan met vrijheid die gegeven wordt tijdens het maken van een taak?

☐ goed luisteren	☐ zich kunnen concentreren	☐ kritisch nadenken
☐ plannen (in tijd)	☐ zelf na kunnen kijken	☐ vragen durven stellen
☐ naar zichzelf kijken	☐ anderen corrigeren	☐ opkomen voor zichzelf
☐ Aanvulling: _____		

8. Welke vaardigheden heeft een leerkracht nodig om uw kind te leren om te gaan met vrijheid die gegeven wordt tijdens het maken van een taak?

☐ goed uitleggen	☐ inspelen op verschillen	☐ eisen stellen
☐ feedback geven	☐ inlevingsvermogen	☐ vertrouwen geven
☐ juiste straffen geven	☐ structuur bieden	☐ juiste beloning geven
☐ Aanvulling: _____		

9. Ik ben bereid mee te werken aan een groepsinterview samen met andere ouders over dit onderwerp. Het interview vindt plaats op school, onder schooltijd en zal hooguit 45 minuten duren.

- ☐ Ja ☐ Nee ☐ Anders...

Bijlage 4 Groepsinterviews

Doelstelling onderzoek

Er zijn drie niveau van vrijheid bepaald: minimum, basis en extra. De vaardigheden per niveau zijn beschreven. Er worden suggesties gedaan om leerlingen te helpen een stap verder te komen in hun ontwikkeling op het gebied van vrijheid.

De groepsinterviews geven in dit onderzoek antwoord op de volgende deelvragen:

- ✓ 2: Wat verstaan de leerkrachten, ouders en leerlingen van Daltonschool De Brink onder het begrip vrijheid in het kader van Daltononderwijs?
- ✓ 5: Welke vaardigheden vinden leerkrachten, ouders en leerlingen van Daltonschool De Brink passen bij de verschillende niveaus van vrijheid in het kader van Daltononderwijs (minimum, basis en extra)?
- ✓ 7: Welke vaardigheden moet een leerling bezitten om de einddoelen van een niveau (minimum, basis, extra) te halen volgens leerkrachten, ouders en leerlingen van Daltonschool De Brink?
- ✓ 8: Welke vaardigheden moet een leerkracht bezitten om een leerling te helpen ontwikkelen naar het volgende niveau (minimum, basis, extra) volgens leerkrachten, ouders en leerlingen van Daltonschool De Brink?

Aanpak interview

De groep wordt in tweeën gesplitst. Per groep worden de vaardigheden voor de minimum, basis en extra groep bepaald, opgeschreven op plaknotities en op de juiste plaats in het overzicht geplakt. Daarna gezamenlijk overleg en discussie over wat de vaardigheden per groep zijn.

Dan suggesties plenair bespreken om leerlingen te helpen een stap verder te komen in hun ontwikkeling op het gebied van vrijheid. Daarbij de vaardigheden die een leerkracht nodig heeft om een kind te leren omgaan met vrijheid bespreken.

Het interview

Het semigestructureerd interview heeft een onderwerp en hoofdvragen die aan de orde moeten komen. De volgorde kan in beperkte mate worden aangepast (Harinck, 2010). Het onderwerp van de interviews in dit onderzoek is vrijheid in het kader van Daltononderwijs. De volgende hoofdvragen zijn gesteld:

1. Wat is volgens jullie vrijheid in het kader van Daltononderwijs?
2. Wat moet een leerling kunnen als het in de basisgroep mee kan komen op het gebied van vrijheid?
3. Wat moet een leerling kunnen als het in de minimumgroep mee kan komen op het gebied van vrijheid?
4. Wat moet een leerling kunnen als het in de extra groep mee kan komen op het gebied van vrijheid?
5. Wat moet een leerkracht kunnen om een leerling te helpen in zijn ontwikkeling op het gebied van vrijheid?

Bijlage 5 Groepsinterview Leerkrachten

1. Wat is volgens jullie vrijheid in het kader van Daltononderwijs?

Kinderen zijn zelf verantwoordelijk voor de te maken taak en wanneer ze deze uitvoeren. Ze kiezen zelf een plaats om hun taak te maken en bepalen zelf de volgorde.

2. Wat moet een leerling kunnen als het in de basisgroep mee kan komen op het gebied van vrijheid?

Alle genoemde vaardigheden:

Zelfstandig een taak plannen, anderen helpen, niet te lang achter de computer, rustig van klas wisselen, zelfstandig en zo min mogelijk gestuurd werken, zelfstandig een taak maken en indelen, tijd in de gaten houden, zelf nakijken, zelf een werkplek zoeken, anderen kunnen helpen, met een halkaart in de hal werken, vrij pakken van materiaal.

3. Wat moet een leerling kunnen als het in de minimumgroep mee kan komen op het gebied van vrijheid?

Alle genoemde vaardigheden:

Durven praten en/of aandacht vragen, luisteren, concentreren, minimumtaken maken, een taak af kunnen maken met een time-timer, goede luisterhouding aannemen, normen/waarden en eigenschappen bezitten om vrijheid aan te kunnen (bijvoorbeeld luisteren), aandacht bij het werk houden, een taak afkleuren, veilig omgaan met materiaal, op een vaste werkplek aan het werk, vragen durven stellen aan een ander (en aan de leerkracht), aan een dagtaak werken in de groep.

4. Wat moet een leerling kunnen als het in de extra groep mee kan komen op het gebied van vrijheid?

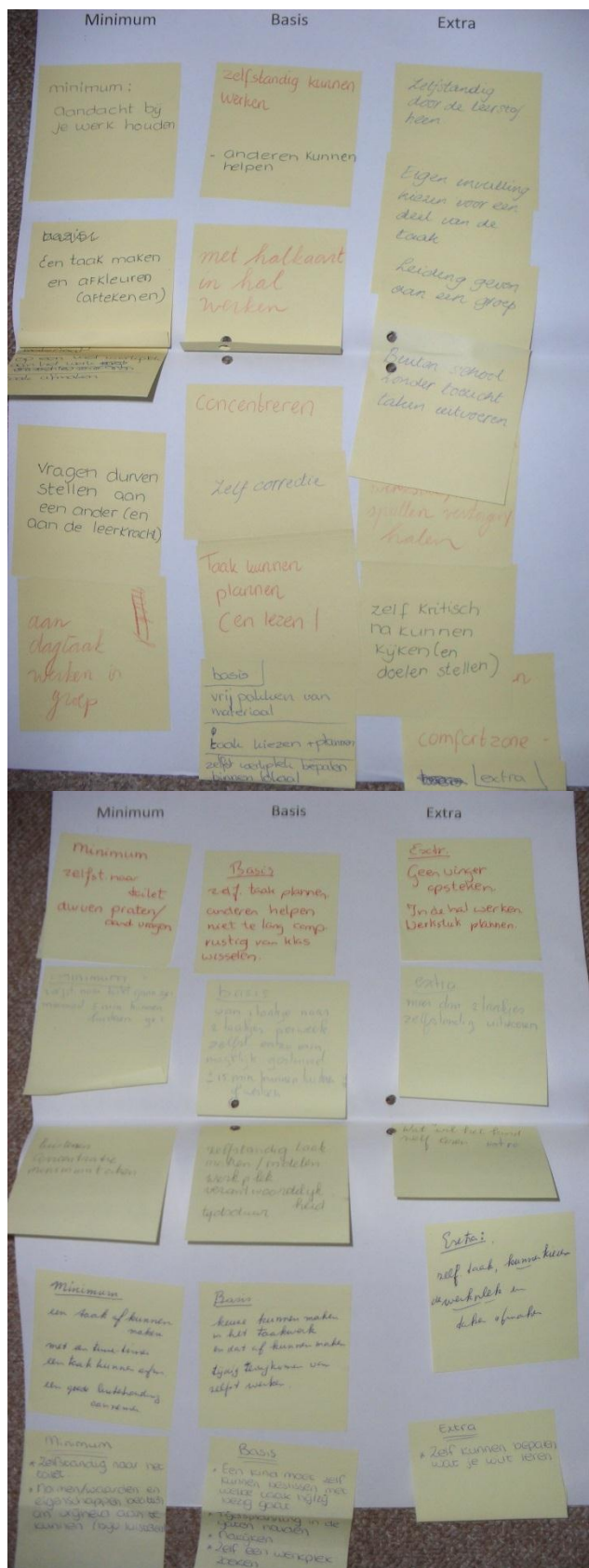
Alle genoemde vaardigheden:

Geen vinger opsteken, in de hal werken, werkstuk plannen, meerdere taken zelfstandig uitvoeren, zelf bepalen wat te leren, zelfstandig taken maken, kunnen kiezen en taken afmaken, zelfstandig door de leerstof heen, eigen invulling kiezen voor een deel van de taak, leiding geven aan een groep, buiten school zonder toezicht taken kunnen uitvoeren, eigen verzonden werkjes en daarbij zelf spullen verzorgen, kritisch na kunnen kijken, doelen kunnen stellen, durven werken buiten de comfortzone.

5. Wat moet een leerkracht kunnen om een leerling te helpen in zijn ontwikkeling op het gebied van vrijheid?

Alle genoemde vaardigheden:

Goed uitleggen, inspelen op verschillen, eisen stellen, feedback geven, inlevingsvermogen hebben, vertrouwen geven, structuur bieden, juiste straffen/beloningen geven.

Figuur 11. Afbeelding verzamelde vaardigheden per niveau door leerkrachten.

Bijlage 6 Groepsinterview Leerlingen

1. Wat is volgens jullie vrijheid in het kader van Daltononderwijs?

Een kind mag zelf weten met welke taak hij begint en waar hij die maakt. De meester of juf laat je daar vrij in.

2. Wat moet een leerling kunnen als het in de basisgroep mee kan komen op het gebied van vrijheid?

Alle genoemde vaardigheden:

Geen andere kinderen lastigvallen, je gedragen, in de hal stil werken, elkaar respecteren, doen wat er van je verwacht wordt, luisteren, je taak plannen, zelfstandig werken, niet pesten.

3. Wat moet een leerling kunnen als het in de minimumgroep mee kan komen op het gebied van vrijheid?

Alle genoemde vaardigheden:

Naar de leerkracht luisteren, lezen, opletten, je gedragen binnen en buiten, normaal doen, normaal werken, je (minimum) werk iedere dag afhebben, stil kunnen zijn, niet brutaal zijn tegen leerkrachten.

4. Wat moet een leerling kunnen als het in de extra groep mee kan komen op het gebied van vrijheid?

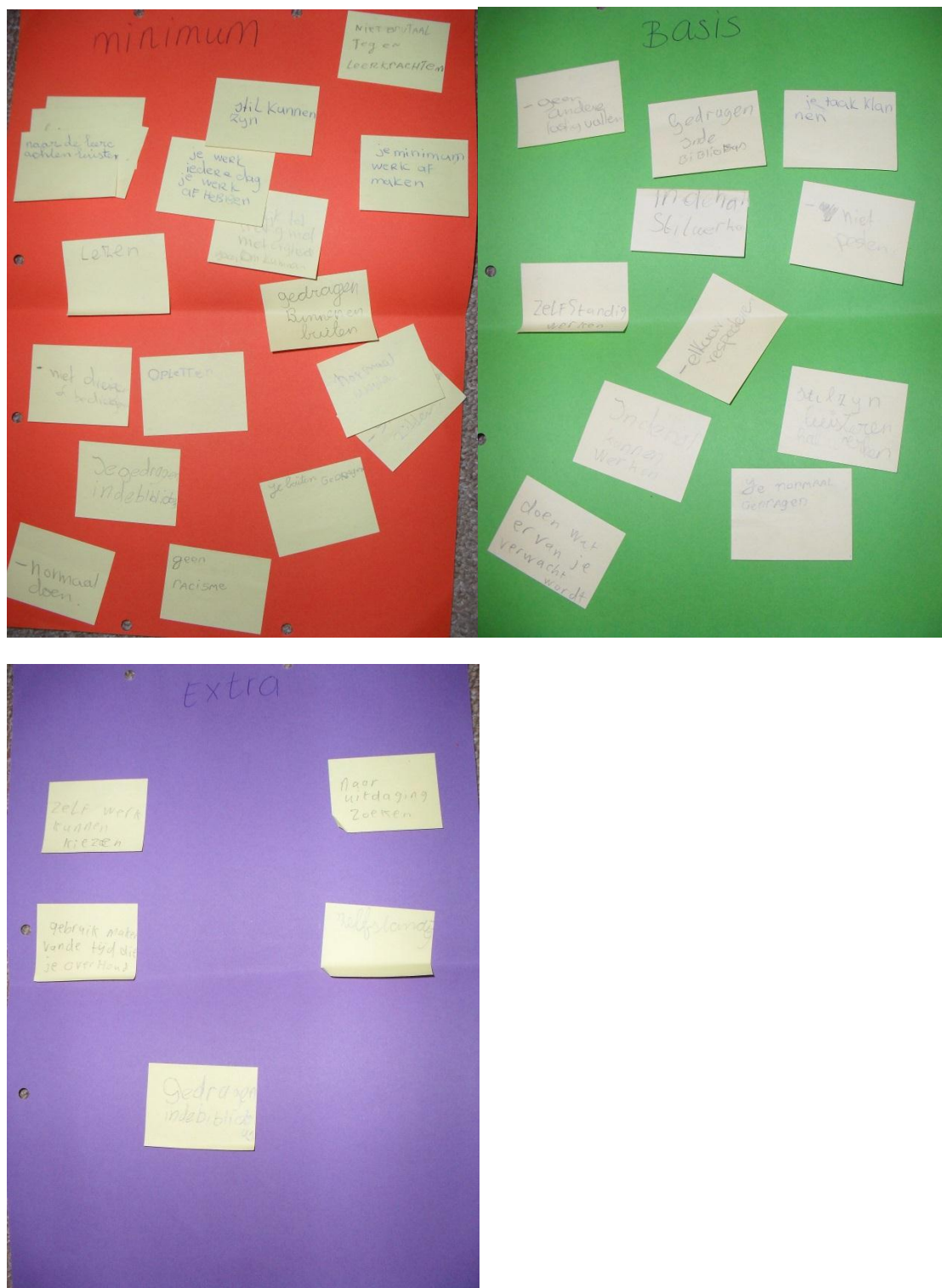
Alle genoemde vaardigheden:

Zelf werk kunnen kiezen, gebruik maken van de tijd die je over hebt, je gedragen, naar uitdaging zoeken, zelfstandig zijn.

5. Wat moet een leerkracht kunnen om een leerling te helpen in zijn ontwikkeling op het gebied van vrijheid?

Alle genoemde vaardigheden:

Goed met kinderen omgaan, goed uitleggen, kinderen helpen als ze iets niet snappen, grenzen stellen, tijd voor de kinderen hebben, goede straffen/beloningen geven, respect hebben, normaal taalgebruik, goed alles in de klas regelen.

Figuur 12. Afbeelding verzamelde vaardigheden per niveau door leerlingen.

Bijlage 7 Groepsinterview ouders

1. Wat is volgens jullie vrijheid in het kader van Daltononderwijs?

Dat kinderen zelf mogen bepalen welke taak ze maken, in welke volgorde (kunnen plannen) en waar ze die taak gaan maken.

2. Wat moet een leerling kunnen als het in de basisgroep mee kan komen op het gebied van vrijheid?

Alle genoemde vaardigheden:

Taak kunnen plannen (dag/week), realistische planning maken, luisteren, concentreren, organiseren, samenwerken, stil werken, zelfstandig kunnen werken (met de dobbelsteen), hulpvaardig zijn, hulp durven vragen, vrijheid durven vragen, verantwoordelijk zijn voor eigen taak en gedrag.

3. Wat moet een leerling kunnen als het in de minimumgroep mee kan komen op het gebied van vrijheid?

Alle genoemde vaardigheden:

Gehoorzamen, samenvatten en begrip (begrijpen wat een leerkracht zegt), één taak kunnen plannen en die zelfstandig kunnen maken, thuisfront is belangrijk (lekker in z'n vel, dan minimum), kunnen luisteren naar de leerkracht, stil werken, hulp durven vragen.

4. Wat moet een leerling kunnen als het in de extra groep mee kan komen op het gebied van vrijheid?

Alle genoemde vaardigheden:

Tijd kunnen inschatten, zelfinzicht, zelfkennis (zelfreflectie, wie ben ik, wat wil ik, wat kan ik), vooruit plannen, anderen helpen, meer werken, plannen en organiseren, vooruitwerken, goed overzien.

5. Wat moet een leerkracht kunnen om een leerling te helpen in zijn ontwikkeling op het gebied van vrijheid?

Alle genoemde vaardigheden:

Sturen, luisteren, samenvatten, zelfreflectie, doen, flexibel zijn, kennis van probleemkinderen hebben, situaties kunnen inschatten, inzicht hebben, inzicht in de ontwikkeling van het kind hebben, observeren en feedback geven (en ontvangen), kunnen samenwerken, kennis van de sociale kaart (thuisituatie).

